

Elfde jaargang • nummer 21 • juni 2003

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

**10 jaar
Louis Couperus
Genootschap**

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

**Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een
gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en
Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie
voor een geschenk.**

**De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn
inkopen deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor
zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt
met zijn hond Brinio.**

**In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een
keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een
nostalgisch karakter.**

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Richard Heeres **4**
'De vrucht van een degeneratie'
 Het type van de 'breekbare man' in
 het Nederlandse verhalend proza
 van het fin de siècle (1890-1910)

Erik Schoonhoven **24**
Het belang van onvolmaaktheid
 Een vraaggesprek met
 Willem Melchior

3 Geachte donateurs

**13 Een stijlvol jubileum in het
 Kurhaus**
 Tien jaar Louis Couperus
 Genootschap

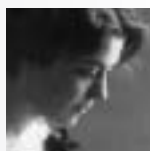
27 Menno Voskuil
Fidessa verbeeld in
cinema en carré

Eugenie Boer **30**
**Honderd jaar *Kleine Zielen*
 en *Buddenbrooks***
 Enige notities over
 twee familiekronieken

36 'Pluk de dag!'
 Het favoriete fragment van ...
 Rudi van der Paardt

Gé Vaartjes **38**
Couperus op bezoek
bij Top Naeff

40 Nieuwsbrief
Louis Couperus Museum

Van en over Couperus 42
en anderen

47 Korte Arabesken

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Drs. R. Breugelmans

Conservator Universiteitsbibliotheek Leiden;
bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirikx

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff

Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Auteur van 'En ik verheugde mij om de rijzende zon'. Een gladiatorverhaal van Louis Couperus (Couperus Cahier VI).

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus, Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*.

Dr. J.E. Koch

Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies* (Couperus Cahier I).

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Hans Kreuzen

Voorzitter

Ria Keene-Fiolet

Secretaris

Han Peek

Penningmeester

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Mr. Pieter Verhaar

Algemeen lid

Drs. Astrid Wassenberg

Algemeen lid

Stichtingsregister Kamer van Koophandel: S 157707

Geachte donateurs,

Op 27 april, tijdens de alleszins geslaagde viering van ons tienjarig jubileum in het Kurhaus, werd onder andere het nieuwe Couperus Cahier ten doop gehouden. Hierin beschrijft onze voormalige voorzitter Karin Peterson de interessante geschiedenis van het eerste Genootschap. Hoewel Henri van Booven en de zijnen in betrekkelijk korte tijd veel hebben bereikt, werd al na acht jaar besloten het Genootschap op te heffen. De officiële reden was, zo lezen we in het Cahier, 'de veronlustigende tijdsomstandigheden'. Uit de correspondentie van het bestuur blijkt dat geldgebrek en het gestaag teruglopende ledenaantal het Genootschap uiteindelijk de das heeft omgedaan. Sowieso was de belangstelling voor het werk van Couperus na zijn dood sterk teruggelopen. Geen uitgever kreeg men dan ook zo gek om zich te binden aan de uitgave van het verzameld werk. Daarmee werd de grootste wens van het Genootschap niet verwezenlijkt.

Het huidige Genootschap lijkt onder een gelukkiger gesternte geboren. Er zijn blijkbaar weer genoeg lezers van Couperus; het aantal donateurs is althans de afgelopen jaren behoorlijk stabiel gebleven. Dus het moet maar eens gezegd: zonder u, o trouwe donateur, zouden we al dat moois waar we nu met tevredenheid en gepaste trots op terugkijken nooit hebben bereikt. Dank voor uw steun in de afgelopen tien jaar!

Maar natuurlijk kijken we alweer vooruit, want – de woorden van Frédéric Bastet indachtig – 'er blijft toch nog veel te doen'. Daarom ben ik blij dat het is gelukt om de redactie van *Arabesken* uit te breiden met maar liefst drie jonge mensen. Menno Voskuil kende u al als vaste medewerker; hij is nu toegetreden tot de redactie. Verder hebben we versterking gekregen van Erik Schoonhoven (1981), student Italiaanse taal en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam en Wouter de Koning (1976). Hij studeerde literatuurwetenschap in Leiden en werkt momenteel aan een dissertatie over homoseksualiteit in de Nederlandse letterkunde. We hopen met deze nieuwe redactie een nog gevarieerder, aantrekkelijker tijdschrift te kunnen maken. Of dat meteen gelukt is, laten we graag aan uw oordeel over.

Tot slot wil ik er u op wijzen dat, wat onze activiteiten in 2003 betreft, de koek nog niet helemaal op is. Op zaterdag 22 november organiseert het Louis Couperus Genootschap in samenwerking met de Vestdijkring en de Brakmankring een symposium met als thema 'De zieke mens in de romanliteratuur', naar het gelijknamige essay van Simon Vestdijk uit 1964. Meer informatie over het programma vindt u in het meegestuurde inlegvel. ♡

*Namens het bestuur en de redactie,
Peter Hoffman*

'De vrucht van een degeneratie'

In de romancyclus *De boeken der kleine zielen* (1901-1903) toont de dilettant Paul van Lowe zich een kind van zijn tijd: 'Wij, mensen, zitten volgepropt met oude ideeën: we erfdn ze over; ze zitten ons in het bloed... En we leven in een maatschappij, waar de nieuwe ideeën al ontbloeien (...) Maar ik, voor mij, zit zoo vol oude ideeën in mijn bloed, dat ik niet meê kan...' ¹ Paul is een 'breekbare man', een vrouwelijk type personage dat in het verhalend proza van het fin de siècle een intrigerende rol speelt.

Door Richard Heeres

Het type van de 'breekbare man' komt vooral voor in verhalende teksten van Louis Couperus, maar ook in romans, novellen en verhalen van auteurs als Frans Coenen, Marcellus Emants en Johan de Meester. Deze schrijvers presenteren dit karakteristieke verhaalpersonage op een opmerkelijk overeenkomstige wijze, zowel wat betreft de beschrijving van zijn uiterlijk en innerlijk als wat de manier aangaat waarop hij in hun verhalen functioneert.

De 'breekbare man' is een nog niet eerder beschreven en hier geïntroduceerd type. Hij is in veel opzichten vergelijkbaar met de zogenoemde 'femme fragile', een type personage dat regelmatig voorkomt in de literatuur en beeldende kunst van het fin de siècle. Deze vrouwelijke pendant van de 'breekbare man' is de afgelopen jaren uitvoerig gedocumenteerd. ² Een voorbeeld van een fragiele vrouw is de etherische Ellie in *Vlindertje* (1901) van Borel. In deze mierzoete roman wordt Ellie op een voor de 'femme fragile' kenmerkende manier beschreven:

Zélf leek ze, met haar fijn, goud haar, haar lichtblauwe-droom-oogen en haar rank, teêr figuurtje, véél meer een exquis, broos kunstvoorwerp dan een vrouw voor het groote Leven. Als een vreemde, exotische orchidee, gekweekt uit voorzichtige mengeling van allergevoeligste essences, zóó scheen zij opgebloeid, in haar milieu van lichte, zachte couleuren, omgeven van zijde en satijn. ³

Ellie is vergelijkbaar met fragiele vrouwen als Cecile in *Extaze* (1892) van Couperus en Carla in *Tragische levens* (1901) van Reyneke van Stuwe. Alle drie hebben zij feeërieke blonde haren, dromerige lichtblauwe ogen en een gracieuze gestalte. Ze zijn mooi en begerlijk als kostbare kunstvoorwerpen.

Het valt echter op dat Ellie ook als twee druppels water lijkt op haar stiefbroer, jonkheer Eduard van Wedell. Die observatie roept vragen op. De representatie van Pim, zoals zijn roepnaam luidt, doet zonder meer denken aan de wijze waarop zijn literaire zusje gestalte krijgt:

Zijn teêre, een beetje meisjesachtige ziel was eigenlijk wat schuchter en bang in het leven dat hij om zich heen zag. Het kwam misschien door zijn lichtelijk anemiek gestel, door het wat zwakke, fijne, edele bloed van een te oud geworden, te weinig

vermengd aristocratenras, maar hij was niet erg hartstochtelijk van temperament, en de harde ruwheden van passie, die hij om zich wist, irriteerden hem met een afkeer van vage walging.⁴

De uitbeelding van de 'femme fragile' en de 'breekbare man' wordt bepaald door stereotiepe geslachtskenmerken. Hoewel Pim het evenbeeld is van Ellie, wordt hij minder positief gewaardeerd dan zijn fragiele stiefzuster. Hij ontbeert bijvoorbeeld typisch mannelijke eigenschappen als kracht en werkzaamheid. Het type van de 'femme fragile' daarentegen wordt, ondanks haar lichamelijke zwakte en nerveuze aanleg, doorgaans wel positief geïnterpreteerd. Dit verschil in waardering hangt samen met de manier waarop mens en wetenschap omstreeks 1900 over mannelijkheid en vrouwelijkheid dachten.

Een tere ziel

Net als de schone jongeling Narcissus is de 'breekbare man' gebiologeerd door zijn eigen spiegelbeeld. Maar zijn voorkomen kan hem nauwelijks bekoren. Zijn gezicht is ontsierd door een ongezond bleke huidskleur en een paar uitgebluste ogen liggen diep verzonken in hun kassen. Bovendien hangen zijn tengere schouders zodanig dat hij ineengedoken in een stoel zit of voorovergebogen over straat wandelt: de 'breekbare man' gaat gebukt onder het leven.

Een voorbeeld van zo'n ogenschijnlijk mismaakte man is Willem in de roman *Een nagelaten bekentenis* (1894) van Emants:

Mijn kleine gestalte was ook al treurig uitgevallen. De druipschouders versterkten de indruk van zwakheid, die het aangezicht reeds maakte; mijn magere vingers en polsen waren erg knokig en ik liep met uitbuigende knieën.⁵

Niet alleen heeft de 'breekbare man' een teer en disharmonisch lichaam, ook is hij onevenwichtig van geest. Zo is hij bijzonder ontvankelijk voor zintuiglijke indrukken – muziek of de weersgesteldheid. Zijn gemoedstoestand wisselt tamelijk snel. Hij is het willoze slachtoffer van de verfijning van zijn zenuwen, zoals kroonprins Othomar in de roman *Majesteit* (1893) van Couperus:

Hij was zeer moê en had toch geen slaap. In zijne gewrichten voelde hij een looden stijfte, als een koû, die hij zoû gevat hebben, en door zijn geheele lichaam ging eene voortdurende trilling, eene geheimzinnige siddering van zenuwen, als was hij een gespannen snaar, die men aanroert.⁶

*Narcissus (1863)
van Paul Dubois.
Collectie Musée
d'Orsay*

Illustratie door
W.F.A.I. Vaarzon
Morel bij Majesteit

Hoofdpijn, koortsaanvallen en flauwtes teisteren de wankle gezondheid van de 'breekbare man'. Daarbij spelen ook slapeloosheid, kouwelijkheid en vermoeidheid hem regelmatig parten. Deze lichamelijke ziekteverschijnselen worden voorgesteld als symptomen van een psychische kwaal of zenuwziekte. Niet zelden lijden ook familieleden van de 'breekbare man' aan soortgelijke stoornissen. Dit is bijvoorbeeld het geval in *De boeken der kleine zielen* van Couperus, waarin de gebroeders Ernst, Gerrit en Paul respectievelijk worden gekweld door krankzinnigheid, melancholie en smetvrees.

De geestelijke verfijning van de 'breekbare man' wordt ook verbeeld door een kasplantmetafoor. De vergelijking van de 'breekbare man' met een kasplant is treffend: beide komen slechts in een beschermde omgeving tot bloei. Hiervan is sprake bij de intrigant Bertie in *Noodlot* (1891) van Couperus:

Zijn lijf en zijne ziel waren beide als geweekt in een bad van lauwe weelde; hij was geworden als eene kasplant, die, gewend aan de vochte warmte der serres, vreest in de open lucht te worden gezet.⁷

Omdat hij niet bestand is tegen het leven, wordt de 'breekbare man' langzaam maar zeker te gronde gericht. Vaker nog dan een vlucht in de kunst of zijn verbeelding is de – zelfverkozen – dood voor hem de aangewezen manier om de verstikkende werkelijkheid achter zich te laten. Als hij er niet in slaagt om vat op het leven te krijgen, rest hem niets anders dan zich eigenhandig van zijn aardse kluisters te bevrijden.

Militairen en kunstenaars

De 'breekbare man' is het enige kind of de jongste zoon van ouders uit de hogere maatschappelijke kringen. Hij is een moederskindje: de persoonlijke band met zijn maatschappelijk geslaagde vader is van kinds af aan minder hecht dan de relatie met zijn nerveuze moeder.

Van een liefderijke omgang tussen moeder en zoon is sprake in Couperus' *Majesteit*. In deze zogeheten koningsroman heeft Othomar niet de heerserskracht van zijn wrede vader, maar juist de breekbare gesteldheid van zijn ziekelijke moeder overgeërfd: 'hij was haar kind: zij had den aanstaanden keizer van Liparië deze zwakte ingeboren.'⁸ Gezien het vroegtijdige overlijden van één van zijn ouders (meestal de vader) is de 'breekbare man' gewoonlijk niet de eerste van zijn geslacht bij wie de uitputting van ras haar tol eist.

Het is niet verwonderlijk dat de 'breekbare man' zich ternauwernood thuis voelt in de mannelijke wereld van zaken en plichten. Hij is bang voor de beslommeringen die een baan met zich meebrengt, zoals de werkloze Willem in *Een nagelaten bekentenis* van Emants:

Ik was doodsbang voor de maatschappij. Meestal gaf ik me de indruk van een soort kale, donkere straffkolonie te zijn, waarin geketende misdadigers door meedogenloze opzichters met zweepslagen aan het werk worden gehouden.⁹

Of hij teert als nakomeling van een vermogend aristocratisch geslacht op het familiefortuin. In *De boeken der kleine zielen* van Couperus is de decadente Paul zich maar al te bewust van zijn parasiterende levenshouding: 'Ik ben een dilettant, weet je. Mijn vaderlijk erfdeel houdt mijn bek open.'¹⁰

Als hij wél een beroep uitoefent, is de 'breekbare man' kunstenaar of bekleedt hij een eervolle functie als militair. Om zijn feminie aard kan de keuze voor het bijzonder viriele beroep van officier opmerkelijk worden genoemd; blijkbaar tracht hij een schijn van mannelijkheid te bewaren. De artistieke 'breekbare man' daarentegen heeft weinig redenen om zijn onmannelijke natuur voor de buitenwereld te verbergen. Van een kunstenaar wordt immers verwacht dat hij sensitief is.

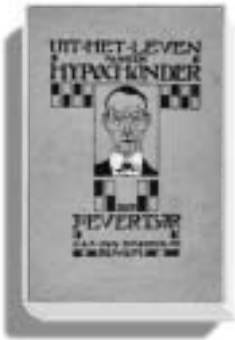
De mate waarin de kunstzinnige 'breekbare man' zich wijdt aan de kunst, loopt uiteen. Velen zijn kunstenaars van de korte adem, zoals Lot die zich in Couperus' *Van oude mensen* (1906) beperkt tot journalistiek werk en de grootste moeite ondervindt om aan een grote roman te beginnen. Anderen proberen door hun artistieke bezigheden een schijn van werkzaamheid op te houden. Een voorbeeld van zo'n indolente pseudo-kunstenaar is Vincent in *Tragische levens* van Reyneke van Stuwe: 'toch bleef hij voor schilder poseeren, – omdat hij daardoor een voorwendsel had, om zich, zoo veel en zoo lang hij zou willen, te kunnen afzonderen.'¹¹ Slechts een enkeling is werkelijk kunstenaar.

Op zoek naar het geluk

Uit de lotgevallen van de 'breekbare man' spreekt een pessimistische visie op het menselijk bestaan. De meeste schrijvers lijken dit type personage in te zetten om een ontluisterende kijk op het leven te verbeelden. In hun visie is de mens een gedetermineerd wezen, een erfelijk belast schepsel zonder vrije wil. Bovendien zijn enkele auteurs, zoals Couperus en Everts, van mening dat een hogere macht – Het Noodlot, de Al-Bestierder – de mens nog verder in zijn al niet zo ruime vrijheid beknot. De 'breekbare man' ervaart zijn leven als een permanente desillusie: in deze door onzichtbare krachten beheerste wereld blijft het geluk voor hem een utopie.

De teloorgang van de ‘breekbare man’ spreekt op niet mis te verstane wijze uit de manier waarop de meeste prozawerken een einde nemen: hij sterft of verwordt tot een gebroken man die niets meer van het bestaan heeft te verwachten. In het laatste geval biedt enkel berusting in het onontkoombare levenslot verlichting. Hiervan probeert de zwakke Vincent zijn fragiele geliefde Carla in de roman *Tragische levens* van Reyneke van Stuwe tevergeefs te overtuigen:

Hoe langer je leeft, hoe gelatener en geresigneerder je wordt, en hoe minder je van de toekomst verwacht... Heusch, 't dient nergens toe, je te verzetten, 't maakt je alleen nóg ongelukkiger... Als je je leven niet weg-werpen wil, verdraag 't dan, en berust... Zie naar mij... doe zoals ik...¹²

Omslag van *Uit het leven van een hypochonder* van J. Everts.
Bandontwerp: Herman Teirlinck

Maar ook een gezonde dosis cynisme kan de levenspijn enigszins verzachten. Zo probeert Aad in *Uit het leven van een hypochonder* (1907) van Everts zijn talrijke desillusies keer op keer te relativiseren: ‘stel je voor: Altijd geluk! 't Zou geen geluk meer heten.’¹³ Toch is Aad niet bij machte zich te ontworstelen aan de neerwaartse spiraal waarin zijn leven zich beweegt.

Temperamentenleer

De ‘breekbare man’ en de ‘femme fragile’ zijn producten van een verzameling denkbeelden die in veel opzichten karakteristiek zijn voor het fin de siècle. De beschrijving van beide typen is voor een belangrijk deel schatplichtig aan al dan niet wetenschappelijk omklede ideologieën omtrent *mannelijkheid* en *vrouwelijkheid*, *degeneratie* en *temperamentenleer*.

In de temperamentenleer¹⁴ wordt de mensheid op basis van lichaamsvochten in vier categorieën – temperamenten – verdeeld. Aan de basis van elk van deze temperamenten zou telkens één bepaalde dominante fysiologische eigenschap staan. Zo heeft het sanguinische temperament een sterk ontwikkeld bloedvatstelsel, het nerveuze een overgevoelig zenuwstelsel, het cholerische een overvloedige galproductie en het flegmatische – of lymfatische – een zwakke weefselstructuur. Deze fysiologische eigenschappen vormen de voedingsbodem voor een omvangrijke reeks lichamelijke en psychologische eigenschappen.

In het verhalend proza van het fin de siècle zijn het sanguinische en nerveuze temperament het ruimst vertegenwoordigd. Frequent vormen zij binnen één en hetzelfde verhaal elkaars tegenpolen. Een sanguinisch temperament heeft een rode gelaatskleur, blauwe ogen en een fors postuur. Hij wordt gekenmerkt door een goede gezondheid, een oppervlakkig gevoelsleven en een materialistische en zinnelijke instelling. Een literair voorbeeld van een sanguinisch temperament is de vitale ex-officier Aldo in Couperus’ *Aan den weg der vreugde* (1908).

Een nerveus temperament daarentegen heeft een bleke huidskleur, blond haar en een tenger lichaam. Hij is fijngevoelig, onderhevig aan stemmingen en vatbaar voor zenuwaandoeningen, maar uitermate intelligent en artistiek begaafd. Een voorbeeld van een nerveus temperament is de zwakke Marietje in *De boeken der kleine zielen* van Couperus:

In de beweging der lange armen, der lange magere handen was als een loome kwijning van anaemie en de blouse droop plooiende neêr om de borst, die zich niet rondde. Zes-en-twintig, leek zij jonger, was er in haar fletsche oogen een onschuld

aan alle passie, als een onmacht om ooit vrouw te worden, of de zinnen in haar verlies-den met al stervigen in der stengelen buigingen.¹⁵

Men was van mening dat het sanguinische temperament vooral onder mannen en het nerveuze temperament vooral onder vrouwen zou zijn te vinden. Maar deze veronderstelling gaat niet op voor de 'breekbare man', die onmiskenbaar een nerveus temperament heeft. Hij vertoont opmerkelijk veel lichamelijke en psychologische kenmerken die gewoonlijk worden toegedicht aan de van oorsprong nerveuze vrouw. In het geval van de 'breekbare man' is er klaarblijkelijk iets niet helemaal in de haak: hij is een vervrouwelijkte man.

Degeneratie

In de tweede helft van de negentiende eeuw verschenen vooral in Franse medische kringen talloze publicaties over erfelijkheid. Deze min of meer wetenschappelijke geschriften gingen ervan uit dat de mens volledig bepaald wordt door factoren als erfelijkheid en milieu, waarbij de invloed van de erfelijkheid duidelijk het meeste gewicht in de schaal legt. Veel erfelijkheidsdeskundigen waren van mening dat alle mogelijke eigenschappen en ziekten in principe overdraagbaar zijn. De Franse bioloog Lamarck beweerde zelfs dat aangeleerde eigenschappen langs erfelijke weg op het nageslacht worden overgebracht.

Dergelijke ideeën over erfelijkheid laten zich zien in de uitbeelding van de 'breekbare man'. Vooral de directe – kruislingse – erfelijkheid speelt bij dit type een rol van betekenis: als evenbeeld van zijn zwakke moeder zijn het doorgaans háár weinig begerenswaardige eigenschappen die hij overerft. Soms echter zijn de wortels van het kwaad eerder tot ontwikkeling gekomen, zoals in *Een nagelaten bekentenis* van Emants waarin Willem moet boeten voor de daden van zijn lichtzinnige voorouders:

Ik weet niet hoeveel voorouders uitsluitend voor hun egoïst plezier moeten geleefd hebben, opdat een wezen als ik het levenslicht zou kunnen aanschouwen; maar wel weet ik, dat zij in alle gevallen beter hadden gedaan de soort niet lang genoeg voort te planten om er eindelijk een schepsel uit te laten voortkomen, dat zijn onuitroeibare ellendigheid zou beseffen en daardoor boeten voor allen te zamen.¹⁶

Als laatste telg van een eens roemrijk maar nu uitgeput geslacht is Willem ten prooi gevallen aan het met erfelijkheid verbonden verschijnsel degeneratie. Hieronder verstaan velen het in fysiologisch en psychologisch opzicht verarmen van een bepaald geslacht door een gebrek aan nieuw erfelijk materiaal. De Franse arts Morel daarentegen was van mening dat degeneratie wordt veroorzaakt door het tekortschieten van het erfelijke transmissiesysteem waardoor geestelijke afwijkingen niet onveranderd maar versterkt worden doorgegeven. Hoewel het degeneratieverschijnsel al veel eerder in de belangstelling van de medische wetenschap stond, werd het vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw in toenemende mate negatief geïnterpreteerd.

Aan de hand van een lange lijst van fysiologische en psychologische kenmerken werd verondersteld te kunnen bepalen of iemand gedegeneerd was. Omdat tussen bepaalde fysiologische afwijkingen en abnormaliteiten in het functioneren van de hersenen een verband werd gelegd, was het mogelijk een oneindige reeks verschijnselen aan het rijtje van degeneratiekenmerken toe te voegen. Voorbeelden zijn: achterlijkheid, alcoholisme, zwaarmoedigheid, homoseksualiteit en de neiging tot suïcide.

Nederlandse prozaschrijvers beelden het degeneratieverschijnsel van de jaren negentig in al zijn facetten uit. Zo is Joop in *Pijpelijntjes* (1904) van Jacob Israël de Haan

overmatig zinnelijk, Siria in *Argwaan* (1892) van Emants melancholisch, Johan in *Van de koele meren des doods* (1900) van Van Eeden suïcidaal en heeft Helegabalus in *De berg van licht* (1906) van Couperus een afwijkende seksuele geaardheid.

Het zijn vooral de vrouwelijke eigenschappen van de 'breekbare man' – ijdelheid, emotionaliteit, nervositeit en ziekelijkheid – die in de richting van degeneratie wijzen. Niet zelden wordt hij zelfs expliciet vergeleken met een vrouw, zoals de gedegeneerde keizer Helegabalus in *De berg van licht* van Couperus:

Week als een vrouw; blij-vrolijk als een kind; mystiek-helder als een priester des Lichts – zoo zoû hij altijd blijven; onbewust artistiek en veelvuldig in zijne ziel, die niet anders was dan de uiterste bloem eener uitbloeiende overbeschaving.¹⁷

Doorgaans is de 'breekbare man' zich bewust van zijn vervrouwelijkte natuur en veroordeelt hij zijn gebrek aan mannelijkheid: het is 'laakbaar, verwijfd, voor een man, er zoo uit te zien'¹⁸, aldus Vincent in *Tragische levens* van Reyneke van Stuwe.

Toch zijn er voor de 'breekbare man' ook positieve kanten verbonden aan degeneratie. Omdat zijn geestelijke vermogens niet evenredig tot ontwikkeling zijn gekomen, is bij hem één bepaald talent zo sterk ontwikkeld dat het alle andere persoonlijke kwaliteiten overheerst. Zo is hij intelligenter, verfijnder en artistieker dan de 'normale' mens. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de 'breekbare man' zich tegenover zijn medemens maar moeilijk een houding weet te geven. Enerzijds voelt hij zich door zijn ziekelijkheid en krachteloosheid een inferieur schepsel, anderzijds weet hij zich door zijn verstandelijke vermogens, fijngevoeligheid en artistiekeit juist een superieur soort mens. Voorbeelden van ambivalente 'breekbare mannen' vinden we gewoonlijk onder kunstenaarspersonages.

De kunstenaar: een 'dégénéré supérieur'

Aan het einde van de negentiende eeuw bestaat er een tweeledig beeld van de kunstenaar.¹⁹ Aan de ene kant wordt hij – vrouwelijke kunstenaars worden als een ontaarde zeldzaamheid beschouwd – gezien als iemand met bijzondere gaven. Deze onderscheiden hem van de 'normale' mens: hij is een 'dégénéré supérieur'. Dit betekent een opwaardering van het verschijnsel degeneratie. Aan de andere kant wordt de kunstenaar voorgesteld als een psychisch gestoord of zelfs misdadig individu. Een illustratie van deze opvatting vinden we in de populaire studie *Entartung* (1892) van de Duitse arts Nordau. Hierin wordt de gehele kunst van het fin de siècle als ontaard verketterd.

Veel verhalende teksten van het fin de siècle confronteren de lezer met kunstenaars. In de uitbeelding van deze personages komt de ambivalente visie op het kunstenaarschap duidelijk naar voren. De talentrijke kunstschilder Johan in *Van de koele meren des doods* van Van Eeden bijvoorbeeld wordt in een weekblad geprezen als een groot kunstenaar:

Hij werd genoemd als het nieuwe genie, te hoog om door de menigte gekend te worden, de grote vizionair, begaafd met zienerskracht van hoger herkomst, wiens licht zou overschijnen het licht van profeten uit alle landen en tijden.²⁰

Maar de stap van genialiteit naar krankzinnigheid is klein: in de ogen van zijn jeugd-vriendin Hedwig is het duidelijk 'dat het evenwicht van dezen geest verstoord was'.²¹ In *Een nagelaten bekentenis* van Emants wordt het vermeende kunstenaarschap van Willem eveneens in verband gebracht met abnormaal gedrag en geestesziekte:

Al dikwijls had ik me afgevraagd, of de vele abnormaliteiten, waarvan ik me bewust was, niet het kenmerk konden zijn van een artistieke natuur. De tijden, waarin kunstenaars de gezondste, de eenvoudigste, de krachtigste, de verstandigste, de edelste kinderen waren van een volk en een tijd, zijn – indien ze ooit bestaan hebben – voorbij. Tegenwoordig is iedere artiest min of meer ziek, erg gecompliceerd, neurasthenisch, in sommige opzichten ontoerekenbaar, in andere pervers.²²

Dit pathologische beeld van de kunstenaar zien we in veel literaire representaties terugkeren: hij is een uitzonderlijk maar tegelijkertijd ziek en misdadig mens.

Twee zwakken

Bleek, tener, ziekelijk en nerveus: de 'breekbare man' en de 'femme fragile' kunnen probleemloos als broer en zuster door het leven. Beiden zijn de laatste telgen van een familie uit de hogere maatschappelijke kringen, emotioneel en artistiek begaafd, of minstens gevoelig voor kunst. Het ware kunstenaarschap echter is voorbehouden aan de 'breekbare man': de fragiele vrouw ontbeert de broodnodige creativiteit en energie om haar schoonheidsgevoel te uiten. Als zij wél voldoende talent heeft om grootse kunst te vervaardigen, wordt ze meestal afgeschilderd als een ontaarde vrouw. Voorbeelden hiervan zijn de schilderes Felicia Beveridge in de gelijknamige roman (1895) van Vosmeer de Spie en de dichteres Tilia in *Eene illuzie* (1892) van Couperus.

Bij de 'femme fragile' treedt een verschijnsel als degeneratie minder sterk op de voorgrond dan in het geval van de 'breekbare man' en de 'femme fatale', de zinnelijke tegenspeelster van de fragiele vrouw. De fatale vrouw doet met haar erotische uitstraling een beroep op de lagere lusten van de man en probeert hem zo in haar netten te verstrikken. Die onverhulde sensualiteit wordt haar kwalijk genomen; zinnelijkheid wordt gezien als een typisch mannelijke wezenstrekk. Zoals de 'femme fatale' niet voldoet aan het beeld van dé vrouw, beantwoordt de 'breekbare man' niet aan dat van dé man: beiden zijn ontaarde wezens.

Tegenover het illustere duo van de 'femme fragile' en de 'femme fatale' staat het al even opmerkelijke koppel van de vergeestelijkte 'breekbare man' en de zinnelijke fatale man.²³ Gewoonlijk strijden zij om de liefde van één en dezelfde vrouw. Voorbeelden van zo'n contrasterend tweetal mannen vinden we in *Langs lijnen van geleidelijkheid* (1900) van Couperus (Duco en Rudolf), *Tragische levens* van Reyneke van Stuwe (Vincent en Frans) en *Vlindertje* van Borel (Pim en Maurice). Met uitzondering van de typisch mannelijke eigenschap zinnelijkheid, fungeren deze koppels op vergelijkbare wijze als de vrouwelijke paren: de 'breekbare man' en de 'femme fatale' zijn pathologische gevallen, de 'femme fragile' en de fatale man uitvergrotingen van respectievelijk dé vrouw en dé man.

J. Reyneke van
Stuwe samen met
haar echtgenoot
Willem Kloos,
omstreeks 1903

Op verhaaltechnisch niveau onderscheiden de 'breekbare man' en de 'femme fragile' zich ook van elkaar. Terwijl de 'breekbare man' psychologisch uitvoerig wordt getekend en doorgaans de belangrijkste verhaalprotagonist – en soms zelfs ik-verteller – is, wordt de fragiele vrouw slechts van buitenaf getekend. Voor haar is in geen enkel literair werk van het fin de siècle een rol als verteller weggelegd.

Interessant is dat het type van de 'breekbare man' ook in de buitenlandse literatuur van het fin de siècle kan worden waargenomen. Voorbeelden zijn Dorian Gray in de roman *The picture of Dorian Gray* (1891) van Oscar Wilde, Andrej Wasilitsj Kowrin in het verhaal 'De zwarte monnik' (1894) van Anton Tsjechow en de would-be-kunstenaar Detlev Spinell in de novelle *Tristan* (1903) van Thomas Mann.

In *Tristan* neemt Mann enkele topoi uit de fin de siècle-literatuur subtiel op de hak. Dat hij behalve het type van de 'femme fragile' en haar zinnelijke echtgenoot de 'breekbare man' parodieert, bewijst dat Mann, net als veel Nederlandse auteurs in deze periode, dit personage rekende tot de vaste ingrediënten van de literatuur van zijn tijd. ♡

Noten

1. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 20, p.104.
2. Beschrijvingen van het type van de 'femme fragile' in het Nederlandse verhalend proza van het fin de siècle: M.G. Kemperink, 'Een beeld van een vrouw. Het type van de "femme fragile" als bijdrage tot de beschrijving van het Nederlandse verhalend proza (1890-1910).' In: *De Nieuwe taalgids* 85 (1992), nr.6 (nov.), p.479-494; H.van Dijk, 'In het liefdeleven ligt gansch het leven.' *Het beeld van de vrouw in het Nederlands realistisch proza, 1885-1930*. Proefschrift Groningen, 2001.
3. H. Borel. *Vlindertje. Een Haagsche roman*. Amsterdam, 1901, p.6.
4. Idem, p.18.
5. M. Emants, *Een nagelaten bekentenis*. Amsterdam, 1918, p.44.
6. Louis Couperus, *Majesteit. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 7, p.53.
7. Louis Couperus, *Noodlot. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 4, p.36.
8. Louis Couperus, *Majesteit. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 7, p.185.
9. M. Emants. *Een nagelaten bekentenis*. Amsterdam, 1918, p.34.
10. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 19, p.94.
11. J. Reyneke van Stuwe, *Tragische levens. Oorspronkelijke roman*. 's-Gravenhage, 1901, deel II, p.123.
12. Idem, p.5.
13. J. Everts, *Uit het leven van een hypochonder*. Bussum, 1907, p.176.
14. M.B. van Buuren, *Literatuur en temperament*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de moderne letterkunde, in het bijzonder de Franse, aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op donderdag 12 oktober 1989; M.G. Kemperink, 'Couperus en de temperamentenleer'. In: *Literatuur* 9 (1992), nr. 1 (jan/feb.), p.2-7.
15. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 20, p.337.
16. M. Emants, *Een nagelaten bekentenis*. Amsterdam, 1918, p.115.
17. Louis Couperus, *De berg van licht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24, p.80.
18. J. Reyneke van Stuwe, *Tragische levens. Oorspronkelijke roman*. 's-Gravenhage, 1901, deel II, p.129.
19. M.G. Kemperink, 'Medische theorieën in de Nederlandse naturalistische roman.' In: *De Negentiende Eeuw* 17 (1993), nr.3 (aug.), p.135-136.
20. F.van Eeden, *Van de koele meren des doods*. Amsterdam, 1982, p.131.
21. F.van Eeden, *Van de koele meren des doods*. Amsterdam, 1982, p.116.
22. M. Emants, *Een nagelaten bekentenis*. Amsterdam, 1918, p.74-75.
23. M.Kemperink, *Het verloren paradijs. De literatuur en de cultuur van het Nederlandse fin de siècle*. Amsterdam, 2001, p.192-193.

Een stijlvol jubileum in het Kurhaus

Het zal weinigen zijn ontgaan: 2003 is een bijzonder Couperus-jaar. Het tienjarige jubileum van het Louis Couperus Genootschap valt samen met het 80ste sterfjaar en 140ste geboortjaar van de auteur. Op zondag 27 april 2003 organiseerde het Genootschap voor de donateurs een feestelijke dag in een passende ambiance: het Kurhaus te Scheveningen. Een verslag in woord en beeld.

Door de redactie

In de hal van het statige Kurhaus, dat nog altijd de sfeer van het fin de siècle binnen zijn muren bewaart, werden de donateurs ontvangen door Ria Keene, de secretaris van het Louis Couperus Genootschap. Zij wees de weg naar de Jan Tooropzaal, waar de activiteiten van deze dag zouden plaatsvinden.

De dag werd iets na de klok van elf uur geopend door voorzitter Hans Kreuzen, die zijn dank uitsprak aan de oprichters van het Genootschap, de erevoorzitter Frédéric Bastet, de leden van het Comité van aanbeveling, de huidige bestuursleden én natuurlijk alle donateurs, zonder wie het Genootschap nooit zover zou zijn gekomen.

Helaas was er ook droevig nieuws: Elsbeth Etty, die een lezing zou houden over de Haagse romans van Couperus, moest op het laatste moment wegens persoonlijke omstandigheden verstek laten gaan. Gelukkig wist Karin Peterson, de voormalige voorzitter van het Genootschap, op perfecte wijze de ontstane leemte in het programma op te vullen met een geïmproviseerde lezing over het nieuwe Couperus Cahier dat die middag ten doop werd gehouden. In het Cahier beschrijft zij de geschiedenis van het eerste Genootschap (1928-1936) dat was gewijd aan Louis Couperus.

De spits werd echter afgebeten door Frédéric Bastet. De Couperus-biograaf sprak over de vaak moeizame relatie tussen Louis en Elisabeth Couperus' voorouders en koning Willem III. Verschillende anekdotes uit de bewaarde familiearchieven doen vermoeden dat Couperus minder dan tot nu toe werd aangenomen zijn rijke fantasie hoefde aan te spreken toen hij zijn koningsroman *Majesteit* concipieerde. Voor degenen die niet aanwezig waren of het zijn verhaal nog eens rustig willen nalezen: de lezing wordt gepubliceerd in het speciale Couperus-nummer van het tijdschrift *Vlaanderen*, dat in juni verschijnt.

Op deze dag werden er maar liefst drie nieuwe uitgaven ten doop gehouden. Behalve het genoemde Cahier werd tijdens de pauze een speciaal voor deze dag vervaardigde uitgave aan de aanwezige donateurs uitgedeeld: de *Tijdladder Louis Couperus. Een chronologisch overzicht van zijn leven en werk*. Hierin zijn voor het eerst bio- en bibliografische gegevens overzichtelijk in een schema bijeengebracht, zodat men in één oogopslag het leven en werk van de auteur kan overzien. Maar de meeste aandacht ging natuurlijk uit naar dé primeur van deze middag: het boekje van Caspar Wintermans, waarin twee recent teruggevonden brieven van Louis en Elisabeth Couperus aan Oscar Wilde staan afgedrukt.

Het Kurhaus in

In 1818 begint de Scheveningse ondernemer Jacob Pronk met de bouw van een houten badhuis. In tobbes kunnen de bezoekers zich baden in het geneeskrachtig geachte zeewater. Twee jaar later wordt het houten badhuis vervangen door een geheel stenen huis, dat enige tijd later het Groot Stedelijk Badhuis zal gaan heten.

In 1885 maakt het badhuis plaats voor het Kurhaus, ontworpen door Johann Friedrich Henkenhaf en Friedrich Ebert. De bouwkosten bedroegen f 600.000,-, een enorm bedrag voor die tijd.

Op 11 september 1886 brandt het Kurhaus tot op de grond toe af. Gelukkig zet men de schouders eronder en binnen een jaar wordt het markante Scheveningse gebouw weer volledig herbouwd.

Decennia lang doet het Kurhaus dienst als hotel en muziektempel. Vele grootheden treden op in de Kurzaal, waaronder Wladimir Horowitz, Herbert von Karajan, Marlene Dietrich, Duke Ellington en The Rolling Stones. Bij het optreden

Links het eerste Kurhaus uit 1885, dat reeds in 1886 afbrandde. Daarnaast: het weer opgebouwde Kurhaus vlak na 1887. Op de achtergrond: het Kurhaus anno 2003

De lunch werd gebruikt in de schitterende Kurzaal. Onder de fonkelende kroonluchters stond een lopend buffet gereed met een ruime keuze aan gerechten. Champagne en wijn vloeiden rijkelijk en uiteraard was Louis Couperus aan de meeste tafeltjes het voornaamste onderwerp van gesprek.

Nadat iedereen met gevulde maag was teruggekeerd in de zaal werd door middel van een trailer een tipje van de sluier opgelicht van een bijzonder project: de verfilming van het sprookje *Fidessa* door Stichting Blond en Blauw.

Hierna kon men ruim anderhalf uur genieten van de literaire theatervoorstelling 'De liefde is de grootste straf': Gepke Witteveen, André van den Berg en Rein Edzard voerden de donateurs langs een poëtische en muzikale reis door de geschiedenis der Nederlandse letteren. Het hoogtepunt van het optreden was voor veel Couperianen de opvoering van het verhaal 'De tweede blik' uit de vierde bundel van *Van en over mijzelf en anderen*, waarin Couperus zich van zijn meest hilarische kant laat zien.

De dag werd afgesloten met een glaasje champagne en enkele hartige hapjes. Anders dan in 1964, toen de Rolling Stones in het Kurhaus optraden en het publiek de zaal sloopte, hielden de donateurs van het Louis Couperus Genootschap het vandaag vrij rustig. Iedereen die we spraken was het erover eens: het tienjarig jubileum is in stijl gevierd. 🍷

1993-2003

vogelvlucht

van de laatste breekt het publiek de zaal volledig af.

In 1969 wordt het Kurhaus gesloten om enkele jaren later een grote renovatie te ondergaan. Zo worden er twee nieuwe zijvleugels aangebouwd. In aanwezigheid van prinses Beatrix wordt tien jaar na sluiting het vernieuwde Kurhaus heropend met 265 kamers, 2 restaurants en 14 conferentiezalen. Ondanks de vele verbouwingen straalt het gebouw toch nog een vleugje van de allure uit die het moet hebben gehad toen Couperus zelf over de boulevard van Scheveningen wandelde.

Tien jaar Genootschap in vogelvlucht

- 1 januari 1993: De historici José Buschman en Joyce Rijken richten het Louis Couperus Genootschap op
- april 1993: Het eerste nummer van het tweejaarlijkse tijdschrift Nieuwsbulletin Louis Couperus Genootschap verschijnt, in 2000 omgedoopt tot Arabesken
- 16 mei 1993: Eerste Couperus-wandelingen door Den Haag
- 1995: Het eerste Couperus Cahier verschijnt, een reeks essays en wetenschappelijke publicaties over het werk van Couperus
- 18 januari 1998: Lustrumviering van het Genootschap in het gebouw van de VNG in Den Haag
- december 2000: De website van het Genootschap, www.louiscouperus.nl, gaat online
- 23 september 2001: Feestelijke dag ter ere van de vijfenzeventigste verjaardag van Couperus-biograaf en erevoorzitter Frédéric Bastet in de aula van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag
- 27 april 2003: Viering van het tienjarig bestaan van het Genootschap in het Kurhaus in Scheveningen

Het bestuur van het Genootschap in de huidige samenstelling. Van links naar rechts: Hans Kreuzen (voorzitter), Astrid Wassenberg, Pieter Verhaar, Ria Keene (secretaris), Peter Hoffman en Han Peek (penningmeester)

Een uitgebreider overzicht van de 'wapenfeiten' van het Genootschap treft u aan als bijlage in het nieuwe Couperus Cahier Genootschappen 1928-2003

Verliefd op Couperus

'Couperianen' noemen zij zichzelf. Met zoveel donateurs bijeen op zo'n mooie locatie besloot de redactie van Arabesken de donateurs van het genootschap eens zelf het woord te geven. Vier donateurs over het wat, hoe en waarom van hun liefde voor Couperus.

Thérèse Dona (47)

De eerste keer Couperus?

'Dat was op de middelbare school: *Eline Vere*. Ik was vijftien of zestien jaar denk ik. Ik viel meteen voor de prachtige, vederlichte taal van Couperus. Zo heet een zachte wind bijvoorbeeld een 'zoeltje'. Later ben ik op de universiteit afgestudeerd op filosofie in het werk van Frederik van Eeden. Er zijn wel enkele overeenkomsten tussen Couperus en Van Eeden, maar de laatste is toch meer Tachtiger. Dat zou trouwens nog eens een andere interessante studie zijn: een onderzoek naar de relatie tussen de Tachtigers en Couperus.'

Donateur sinds?

'Volgens mij sinds 1995.'

Andere favoriete auteurs?

'Voskuil. Ja, verrassend hè? Voskuil is tamelijk anders; het is een erg manlijke schrijver. Verder vind ik trouwens Oscar Wilde erg goed. Dat ligt dan weer meer in de lijn met Couperus.'

Wat is het laatste boek dat je gelezen hebt?

'Euh, dat was *Familieziek* van Adriaan van Dis. Dat boek heeft overigens weer wat overeenkomsten met de *De boeken der kleine zielen*.'

Boven: Couperus-biograaf en erevoorzitter Frédéric Bastet houdt een lezing over Couperus en Willem III.

Daaronder: Karin Peterson spreekt over het Genootschap Louis Couperus (1928-1936), naar aanleiding van het nieuwe Couperus Cahier Generaties rond Couperus.

Op de rechterpagina, boven: Hans Kreuzen, voorzitter van het Louis Couperus Genootschap, presenteert Generaties rond Couperus. Genootschappen 1928-2003, een nieuw Couperus Cahier, geschreven door Karin de Graaff-Peterson.

Daaronder: Een volle zaal aandachtige toeschouwers; er waren maar liefst 200 donateurs bij het jubileumfeest aanwezig

1983 - 2003

Bert Staring (26)

De eerste keer Couperus?

'Noodlot. Dat was mijn eerste kennismaking met zijn werk. Dat boek heeft verder niet zoveel indruk gemaakt, het was meer een boek om mijn leeslijst mee te vullen. Maar na het lezen van *De stille kracht* kwam ik echt in de ban van Louis Couperus. Geweldige boeken.'

Donateur sinds?

'Sinds ongeveer een half jaar. Ik ontdekte het genootschap dankzij de website www.louiscouperus.nl. Mooie site trouwens, er is veel op te vinden.'

Andere favoriete auteurs?

'Dat zou dan Jan Wolkers zijn. De beide auteurs zijn alleen niet te vergelijken. Wolkers komt uit een heel andere tijd.'

Wat is het laatste boek dat je gelezen hebt?

'Ik ben momenteel bezig met het boek *Vervolg ze tot in de hel*. Dat is het boek van de advocaten van Pim Fortuyn. De discussie over de reikwijdte van het haatzaai-artikel is erg interessant. In hoeverre kun je mensen vervolgen voor vermeende haatzaaijerij of demonisering?'

Leo van Zoen (63)

De eerste keer Couperus?

'Dat was op de middelbare school, de roman *Eline Vere*. Maar ik begon het werk van Couperus pas echt te waarderen na het lezen van *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* Die aangrijpende sfeertekeningen. Het geheim van die oude mensen is eigenlijk openbaar, als lezer weet je het, en toch weer niet.'

Donateur sinds?

'Geen idee. Dat soort dingen onthou ik niet. Je kunt het vast wel nazoeken in de administratie.'

Andere favoriete auteurs?

'Buiten Louis Couperus zou dat Marsman moeten zijn.'

Wat is het laatste boek dat je gelezen hebt?

'Heel toepasselijk vandaag: *The picture of Dorian Gray* van Wilde. Die ben ik nu aan het herlezen. Juist dat is ook zo mooi aan Couperus, zijn romans herlees ik graag. Je ontdekt alleen maar meer in zo'n boek. Bijvoorbeeld *De berg van licht*, schitterend.'

Ali Poot (65)

De eerste keer Couperus?

'Dat was heel lang geleden. Mijn eerste Couperus was *De boeken der kleine zielen*. Daarna volgden *Eline Vere*, *Van oude mensen...* en *De stille kracht*. Een van de liefste verhalen is *De verliefde ezel*.'

Donateur sinds?

'Vanaf de oprichting van het Louis Couperus Genootschap'

Andere favoriete auteurs?

'Hella Haasse.'

Wat is het laatste boek dat je gelezen hebt?

'De herontdekte roman *Gloed* uit 1942 van de Hongaarse auteur Sándor Márai. Dat wordt nu ook opgevoerd als toneelstuk met Eric Schneider. Het is het verhaal van twee oude vrienden die, nou ja, laat ik niet te veel vertellen. Je moet het namelijk vooral zelf lezen, het is echt een aanrader.'

Links: Donateurs genieten van een uitgebreid buffet in de Kurzaal.

Daaronder op de linkerpagina: Professor Bastet in gesprek met Hans Kreuzen, voorzitter van het Louis Couperus Genootschap.

Onderaan: Oudgedienden: links en in het midden: Joyce Rijken en José Buschman, oprichters van het Louis Couperus Genootschap. Rechts: Petra Teunissen, oud-bestuurslid van het Genootschap en voormalig redacteur van het Nieuwsbulletin, de voorganger van Arabesken

Op deze pagina onderaan: twee scènes uit de literaire revue. Links: Gepke Witteveen en Rein Edzard spelen een scène uit de Spaanschen Brabander van G.A. Bredero. Rechts: Gepke Witteveen en André van den Berg brachten Couperus' verhaal 'De tweede blik'

Brieven Couperus aan Wilde teruggevonden

Dat Louis Couperus en Oscar Wilde met elkaar hebben gecorrespondeerd stond vast. Tot nu toe werd echter de gehele briefwisseling als verloren beschouwd. Ten onrechte. In de zomer van 2000 kreeg Caspar Wintermans, die in het jaar daarvoor de biografie *Alfred Douglas. De Boezemvriend van Oscar Wilde* had gepubliceerd, een tele-

foontje van Merlin Holland, de kleinzoon van Oscar Wilde. In het familiearchief had Holland een tweetal brieven ontdekt van ene... 'hoe spreek je die naam uit?' ... Couperus.

In de eerste brief bedankt Couperus Wilde voor zijn 'graceful present'; Oscar Wilde had Couperus spontaan een exemplaar van *The picture of Dorian Gray* toegezonden, nadat hij onder de indruk was geraakt van *Footsteps of Fate*, de Engelse vertaling van *Noodlot*. Het is opmerkelijk dat Couperus in zijn korte dankbrief niet kan nalaten zijn Engelse confrater te kritiseren: 'My interest faded – excuse me for saying – when Dorian fell in love, but I was enchanted by the scene after Sybil's performance and by Dorian's change of mind on the next day.'

De tweede brief is geschreven door Couperus' echtgenote Elisabeth. Zij vraagt aan Wilde toestemming om *The Picture of Dorian Gray* in het Nederlands te vertalen. Zij getroost zich enige moeite om eventuele bezwaren van de auteur op voorhand weg te nemen. Elisabeth is zich bewust van alle problemen die een vertaling met zich meebrengt, '(...) but I will do my very best to give back all the fineness and with here and there a little help of my husband I hope to give a satisfactory, let us not say translation, but a Dutch reproduction of *Dorian Gray*'. Hoewel het precieze antwoord van Wilde niet bekend is – het echtpaar Couperus bewaarde geen brieven –, zal het positief zijn geweest: in 1893 verscheen bij uitgeverij Veen *Het portret van Dorian Gray*. De brief bevestigt overigens het vermoeden van Couperus-biograaf Frédéric Bastet dat Elisabeth, gezien de stijl van de vertaling, enige hulp zal hebben gekregen van haar echtgenoot.

De Avalon Pers heeft beide brieven, voorzien van een inleiding door Caspar Wintermans, uitgegeven in een eenmalige bibliofiele editie van 250 exemplaren. Het boekje *Dear Sir. Brieven van het echtpaar Couperus aan Oscar Wilde* is, zolang de voorraad strekt, voor € 15,- te bestellen bij Jan Keijser, Avalon Pers, Leidse Slootweg 4, 2481 KH Woubrugge, telefoon: 0172 - 51 85 19.

Oscar Wilde

1893 - 2003

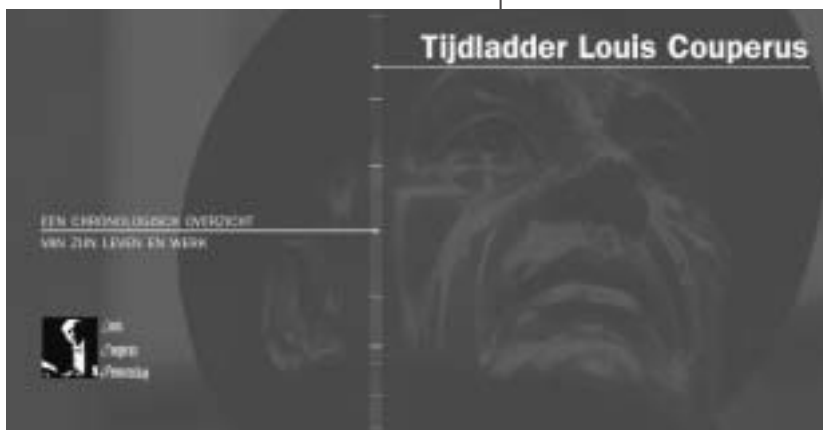

Tijdladder Louis Couperus

Zowel het werk als leven van Couperus is in de afgelopen decennia uitgebreid bestudeerd. Vier biografieën, verscheidene bibliografische overzichten en een inmiddels onafzienbare hoeveelheid secundaire literatuur zijn hiervan het resultaat. Wie het leven en werk van de auteur in samenhang wil overzien, moest echter gaan bladeren in verschillende naslagwerken.

Voor velen een aangename bezigheid, maar nogal omslachtig voor wie even snel iets wil opzoeken en nakijken.

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Genootschap verscheen de *Tijdladder Louis Couperus*. In dit handige naslagwerkje, samengesteld door Peter Hoffman, zijn in chronologische volgorde alle afzonderlijk gepubliceerde werken opgenomen, vergezeld van de datum waarop de titel (voor het eerst) verscheen. Evenwijdig aan de lijst met publicaties staan de biografische gegevens, zodat men in één oogopslag vergelijkingen kan maken en (dwars)verbanden kan aanbrengen tussen gebeurtenissen in Couperus' leven en de publicatie van zijn werken. Talrijke illustraties maken het overzicht compleet.

De *Tijdladder Louis Couperus* kunt u bestellen door € 5,- over te maken op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag, onder vermelding van 'Tijdladder'. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden. U ontvangt het naslagwerkje zo spoedig mogelijk na betaling.

Fotopret van Elisabeth, omstreeks 1891

Generaties rond Couperus. Genootschappen 1928-2003

De tiende verjaardag van het Louis Couperus Genootschap is een uitgelezen moment om met gepaste trots om te zien naar wat de afgelopen tijd is bereikt. Maar als we de geschiedenis recht willen doen dan moeten we onze blik verder in het verleden richten. Vijf jaar na de dood van Louis Couperus, in 1928, werd door journalist Henri van Booven het 'eerste' Genootschap Louis Couperus opgericht. De weduwe van de auteur, Elisabeth Couperus-Baud, was erevoorzitster.

Voorzitter Henri van Booven, die later de eerste biografie van Couperus zou schrijven, zag het als zijn taak om ervoor te zorgen dat zijn oeuvre de aandacht kreeg die het verdiende. Het Genootschap stichtte een eigen bibliotheek, waarin het oeuvre van Couperus een plaats kreeg, organiseerde lezingen en zorgde dat er aan de gevel van Couperus' geboortehuis een plaquette werd geplaatst. Het Genootschap had echter de tijd niet mee: in 1936, toen Europa al zuchtte onder de oorlogsdreiging, werd besloten om het Genootschap op te heffen. Eén van de grootste wensen van het Genootschap: de uitgave van het verzameld werk van Couperus, kon pas veel later gerealiseerd worden.

Toch heeft dit eerste Genootschap veel bereikt. Deze groep toegewijde mensen, onder wie Frans Bastiaanse, Piet Valkhoff, Cyriel Buysse, Lex van Blijenburgh en Jan Feith, hebben onder aanvoering van Henri van Booven hard en voortvarend gewerkt om Louis Couperus een blijvende plaats in de canon van de Nederlandse letteren te bezorgen.

Karin Peterson, voormalig voorzitter van het huidige Genootschap, dook de archieven in en reconstrueerde een interessante episode uit begin van de twintigste eeuw. Haar onderzoek resulteerde in het achtste Couperus Cahier *Generaties rond Couperus. Genootschappen 1928 - 2003*.

En hoe bescheiden misschien ook: natuurlijk is er in dit Cahier ook plaats ingeruimd voor de huidige generatie, die decennia later de fakkel van Van Booven en de zijnen heeft overgenomen. Mede dankzij de inspanningen van deze mensen is in dit jaar, waarin het tienjarig bestaan wordt gevierd van het Louis Couperus Genootschap-nieuwe stijl, de aandacht en waardering voor Couperus nog steeds springlevend.

Couperus Cahier

In 1995 verscheen het eerste Couperus Cahier als begin van een reeks essays en wetenschappelijke publicaties. Ieder Cahier belicht uitvoerig en diepgravend een bepaald aspect van het werk van Couperus. De Couperus Cahiers staan onder redactie van Karin Peterson (eindredactie), Peter Hoffman en Maarten Klein.

Bestelwijze

U kunt het Cahier bestellen door € 12,50 (inclusief verzendkosten) over te maken naar girorekening 600367 t.n.v. Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag. Onze Belgische donateurs kunnen het bedrag overmaken op rekening 414-3344161-25 bij de KBC Bank. Vergeet niet uw volledige naam, adres en het gewenste Cahier-nummer op de overschrijving te vermelden. U ontvangt het Cahier zo spoedig mogelijk na betaling.

De omslagfoto van Couperus Cahier VIII: opening van de tentoonstelling over Couperus in het Gemeente Archief in Den Haag in 1932. In het midden zit mevr. Couperus-Baud. V.l.n.r. mej. Troostenburg de Bruijn, mevr. Van Booven. Staand Albert Vogel, dr. Moll, Henri van Booven, mej. Vlieland Hein, mevr. Draayer de Haas en Fenna de Meyier.

Abonnement

Cahier-abonnees ontvangen 20% korting. Deze korting geldt vanaf Cahier VIII. Als u Cahier-abonnee wilt worden, kunt u € 10,- overmaken op giro 600367 onder vermelding van 'Cahier VIII' en 'nieuw Cahier-abonnee'. U krijgt dan voor de volgende Cahiers ook automatisch een factuur met 20% korting toegestuurd. N.B.: de korting voor abonnees geldt dus vanaf Cahier VIII en niet voor eerder verschenen Cahiers! De bestaande Cahier-abonnees krijgen automatisch een factuur voor Cahier VIII met 20% korting. Alle vermelde bedragen zijn inclusief verzendkosten. ♣

Eerder verschenen Cahiers

Couperus Cahier I (1995)	Jeannette E. Koch. <i>Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies Louis Couperus, 'Reisimpressies' (1894)</i> [niet meer leverbaar]
Couperus Cahier II (1996)	Bas Heijne. <i>Angst en schoonheid. Over Louis Couperus en Indië</i>
Couperus Cahier III (1996)	Caroline de Westenholz. <i>Een witte stad van weelde. Louis Couperus en Nice (1900-1910)</i> [niet meer leverbaar]
Couperus Cahier IV (1998)	Maarten Klein. <i>'Wist een mensch ooit iets...' Van oude mensen in nieuw licht</i>
Couperus Cahier V (2000)	Feico Hoekstra. <i>Een tempel voor de ziel. Over Pier Pander en Louis Couperus</i>
Couperus Cahier VI (2001)	Manfred Horstmanshoff. <i>'En ik verheugde mij om de rijzende zon.' Een gladiatorenverhaal van Louis Couperus</i>
Couperus Cahier VII (2002)	Ineke Sluiter. <i>Hoogmoed en Ironie: Couperus' Xerxes</i>

Het belang van onvolmaaktheid

Door een recensent van *Het Parool* werd hij een hedendaagse Couperus genoemd. Willem Melchior (1966) debuteerde in 1992 met *De roeping van het vlees*, een verhalenbundel vol wellust en doodsverlangen. In zijn eerste roman *Kasper Valentijn* (1996) werkte hij deze thematiek verder uit door de dood als ultiem orgasme te presenteren. In zijn laatste twee boeken, *De onhuwbaren* (2000) en *Het hoofd op de buik* (2002) staat verliefdheid centraal. Thans werkt Melchior aan *De dokters Andrian*, een familieroman die later dit jaar zal verschijnen.

Door Erik Schoonhoven

Willem Melchior.
Foto: Bert Nienhuis

Al vroeg herkende ik iets van Couperus in mezelf, toen ik schrijver wilde worden maar nog niet schreef. Ik begon serieus met schrijven toen ik vijftien was. Op mijn eenentwintigste heb ik mijn studie gestaakt en ben ik mijn leven gaan inrichten als schrijver. Toen ik vijfentwintig was verscheen mijn werk voor het eerst in tijdschriften en kreeg het auteurschap na enige jaren rondlopen enige vorm.'

'Couperus las ik voor het eerst op de middelbare school. Hij is voor mij een van de belangrijkste schrijvers van het fin de siècle. Ik lees graag auteurs uit de negentiende eeuw, bijvoorbeeld Tolstoj, Toergenjev en Balzac. De literaire stromingen in die tijd waren vrij specifiek en dat is juist het aantrekkelijke van de periode waarin Couperus leefde. Dan denk ik met name aan de Tachtigers, waar Couperus ook wel connecties mee had, zonder er echt deel van uit te maken. Hij voelde duidelijk verwantschap met wat er in die dagen speelde, maar hij bleef toch in de eerste plaats op zichzelf.'

Meeslepend effect

'De laatste weken herlees ik vooral Toergenjev. Hij is een echte *mensenauteur*, die vooral toen ik achttien was zeer grote indruk op me maakte. Maar toen ik zijn werk jaren later herlas, viel het me een beetje tegen. Waarschijnlijk waren het aanvanke-lijk het sentiment, de verliefdheden, de hunkeringen die me zo troffen; op je vijfentwintigste ben je daar iets minder gevoelig voor. Nu ik Toergenjev opnieuw ben gaan herlezen, vind ik het weer ontzettend goed, maar om heel andere redenen dan toen ik achttien was: de portretten van mensen, de schetsen van het milieu, de manier van observeren. Het is een auteur die ik eigenlijk nu pas echt leer kennen. Ik dacht eerst dat hij vooral over gevoel schreef en niet zozeer over mensen, maar met name uit zijn korte verhalen blijkt het tegendeel. Zijn manier van kijken, zijn stijl, de dingen waar hij op let: ik herken in Toergenjev veel van mezelf, ondanks het verschil in tijd en omstandigheden.'

'Bij Couperus heb ik dat toch minder. Ik weet niet hoe snel Toergenjev schreef - zijn oeuvre is ook vrij omvangrijk - maar zijn stijl is toch veel soberder en directer dan dat van Couperus. Bij Couperus stoort zijn gekunsteldheid een beetje. Hoewel dat ook wel weer wat moois heeft. In eerste instantie hik je er tegenaan, maar gaandeweg heeft het een meeslepend effect. Wat typisch bij Couperus is: als je een paar uur wat van hem hebt

zitten lezen, spoken zijn stijl, zijn formuleringen nog enige tijd rond in je hoofd. Dat heeft op zichzelf ook wel iets eigens en aanstekelijks. Als je me nou vraagt in hoeverre ik me in Couperus herken, dan denk ik dat ik me meer verwant voel met de persoon dan met zijn werk. Maar hij is hoe dan ook een groot schrijver van wie je buitengewoon kan genieten als je zijn werk leest. Nu lees ik toevallig veel Toergenjev, maar het kan best zijn dat ik binnenkort weer het werk van Couperus uit de kast trek en daar weer ontzettend veel in herken.'

Rommeligheid

'Couperus is beslist een begaafd stilist met een heel eigen toon, maar soms merk je dat hij te snel schreef, dat hij schreef voor het geld. Dat vind ik toch wel jammer. Als hij iets meer zorg had besteed aan bepaalde passages, dan zou de zeggingskracht ervan groter zijn geweest. Hij verliest zich zo nu en dan in net te veel gebeurtenissen en personages, te veel verwickelingen. De stijl raakt dan achterop, kan het niet meer bijhouden. Zijn proza heeft dan iets vluchtigs dat je voor kennisgeving aanneemt, in plaats van dat het staat als een huis.'

'Aan de andere kant had Couperus een gave voor een directe, rake manier van waarnemen en neerschrijven, ook al is het hier en daar wat slordig. Dat blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit *Zijn aangenomen zoon*, een aanzet tot weer een nieuwe roman. Het is bij een fragment gebleven, gewoon in een keer zo neergezet, maar het lééft onmiddellijk.'

'Soms is het een bepaald personage dat grote indruk op me maakt. In *De boeken der kleine ziele* is dat Gerrit, een stoere militair. Op een bepaald moment wordt Gerrit een beetje krankzinnig, omdat

hij zich niet kan losmaken van een jeugdliefde. Ineens ziet hij overal die verloren liefde terug. Hij slaat dan helemaal door en denkt, terwijl hij in de stromende regen door Den Haag loopt, achter elk ruitje van een rijtuig haar gezicht te zien. Ik weet nog goed dat ik maar zat te lezen en te lezen en Gerrit liep maar en hij verlangde maar en hij was helemaal doorweekt en ik zat thuis op de bank ook met het gevoel dat... Geweldig...'

'Jaren later zocht ik die passage nog eens op. In mijn herinnering waren het tientallen pagina's, maar het bleken er maar vier of vijf te zijn. Goed, ik was jong en dan ben je vatbaarder voor indrukken, maar het is toch curieus dat hij met een paar pagina's zo'n hele sfeer, zo'n situatie kan oproepen.'

'Maar het viel me toen ook op hoe rommelig die passage geschreven was, zoals eigenlijk de hele roman. Hij moest toch duizend pagina's volschrijven, dan ga je niet als Flaubert over elke zin een week nadenken. Tegelijkertijd zorgen die rommeligheid en die snelheid ervoor dat je wordt meegesleept. Daar zit de frictie, het paradoxale in het werk van Couperus: dat wat me tegenstaat vind ik tegelijkertijd ook heel aantrekkelijk.'

Couperus en homoliteratuur

'Couperus was, behalve een Haagse heer en een gerespecteerd auteur, ook een beetje een hysterische man. Johan Polak vertelde me daar veel over. Ik stel me Couperus ook altijd als een Johan Polak voor. Op het eind van zijn leven hield Couperus voordrachten uit eigen werk. Dan had hij een zuiltje en een gedrapeerd gordijn op het podium en

'Couperus moest toch duizend pagina's volschrijven, dan ga je niet als Flaubert over elke zin een week nadenken'

schijnt hij met overslaande falsetstem als een hystericus hebben staan voorlezen. Dat staat wel ver van me af. En hij was een echte broodschrijver. Op het eind van zijn leven hebben ze geld ingezameld om voor de grote schrijver een fatsoenlijk huis te kopen. Dan denk je: "Die arme man, helemaal aan lagerwal geraakt," maar toen hij op reis ging naar het Verre Oosten had hij wél twintig hutkoffers bij zich. Dat is dus toch wel relatieve armoede. Met wat hij bij elkaar schreef, kon hij zijn manier van leven aardig volhouden. Dat zijn eigenaardige kwesties die me verbazen.'

'Natuurlijk boeit Couperus me ook door zijn homoseksualiteit. Zo is *De berg van licht* mijn favoriet, vanwege de seks. In die dagen kon je in eigentijdse romans geen homoseksuelen ten tonele voeren, dat was veel te omstreden. Maar als je over de Oudheid schreef, kon je onder het mom van plaatselijke zeden en gebruiken veel verder gaan.'

'Het valt me op dat in de traditie van de homoliteratuur gewelddadige seks zo'n grote rol speelt. Van Flaubert, via Couperus en Jacob Israël de Haan, naar Proust, James Purdy, Jean Genet en Gerard Reve. Seksueel verlangen gaat bij hen vaak gepaard met gewelddadigheid, uit zelfhaat en woede over een samenleving die hen verdrukt.'

'Pas sinds zo'n veertig jaar is er meer openheid mogelijk. De andere homoliteratuur, waarin een personage 'het' aan zijn ouders vertelt en dolgelukkig voor het eerst zijn vriendje kust en klaarkomt zonder dat hij denkt: "nu verspil ik mijn zaad" - dat bestond toen helemaal niet. Wat dat betreft was Jacob Israël de Haan een uitzondering, die er onverbloemd en zonder schuldgevoel over schreef.'

'Toch weet ook Couperus in zijn eigentijdse romans homoseksualiteit op aardige wijze binnen te smokkelen. In *Van oude mensen* noemt hij een familielid een "cerebraal onanist" - een man die altijd thuis is, eenzaam, een beetje zonderling met een bibliotheek vol klassieke schrijvers. Hij verlustigt zich in al die keizers, slaven en toneelspelers uit vroeger tijd. En dan die neef van Eline Vere, Vincent, die in bedekte termen maar duidelijk genoeg als homoseksueel wordt neergezet. Ontzettend knap van Couperus om dat op deze wijze aan de oppervlakte te laten komen.'

'Dat wat me tegenstaat bij Couperus vind ik tegelijkertijd aantrekkelijk'

'Maar ook over *Eline Vere* heb ik dat dubbele gevoel: het eerste deel staat als een huis, terwijl het tweede deel zoveel minder is. Hetzelfde had ik overigens bij *Anna Karenina*. Zowel bij *Eline Vere* als bij *Anna Karenina* dacht ik: "Mens, moet ik je even een

zetje geven? Het schiet niet op zo." Dat is heel anders in *Madame Bovary*. Tegen de tijd dat Emma naar het arsenicum grijpt, gaat het met een rotgang bergafwaarts en is ze niet meer te stuiten.'

'Maar Flaubert is in zijn volmaaktheid een grote uitzondering. Vaak worden boeken beroemd, omdat ze eigenlijk nét niet helemaal kloppen. Als alles precies klopt, dan denkt de lezer: "ja, inderdaad." En dat is het dan. Terwijl als je er als auteur net naast zit een verhaal veel meer een eigen leven kan gaan leiden in het hoofd van de lezer. In dat opzicht zijn onvolmaaktheden heel belangrijk in de literatuur. Wel lastig voor een schrijver, omdat je toch naar volmaaktheid streeft.' ♣

Dit is het eerste deel van een serie vraaggesprekken met literaire auteurs over de betekenis van Couperus voor hun werk.

Fidessa verbeeld in cinema en carré

Film- en theatern makers putten regelmatig inspiratie uit de romans en verhalen van Louis Couperus. Zo werd *Eline Vere* bewerkt voor het witte doek en Het Nationale Toneel speelde zowel *De boeken der kleine zielen* als *Van oude mensen...* Recentelijk nog verfilmd de Nederlandse regisseur Frans Weisz de novelle *Aan den weg der vreugde* onder de titel *A Woman of the North*. Nu is het de beurt aan Couperus' sprookje *Fidessa*. In de zomermaanden presenteert Stichting Blond en Blauw een multiscreen filmbewerking op een bijzondere locatie. In de ontbijtzaal van het Amsterdamse hotel De Doelen sprak ik met scriptschrijver Jeremy Baker, regisseur Michael Helmerhorst en hoofdrolspeelster Wilma Bakker over dit project.

Door Menno Voskuil

Stichting Blond en Blauw werd in 1995 opgericht met als doel 'het realiseren van multidisciplinaire producties op ongewone locaties', zo vertelt initiatiefneemster Wilma Bakker. De locatie waar het stuk wordt opgevoerd vormt zodoende een onderdeel van het product, en dient ook vaak tot inspiratie voor de theatern makers.

Al eerder werden bijzondere voorstellingen gemaakt door Blond en Blauw. In 1999 realiseerde deze stichting de musical-dinnershow *The Love Boat 2000*, die zich afspeelde aan boord van een luxe salonboot. Twee jaar later volgde *Twilight Tours*, een Engelstalige voorstelling op een authentieke Engelse bus.

In de maanden juli en augustus staat *Fidessa* op het programma. In dit sprookje van Couperus uit 1899 staan de bosnimf Fidessa en de ridder Sans-Joye centraal, in een wereld waar bepantsering de norm is. De 'wereldse' waarden van Sans-Joye maken dat de liefde tussen beide personages onmogelijk blijkt. Nadat Sans-Joye sterft op het slagveld berooft Fidessa zich van het leven. Pas in het hiernamaals, waar beide elkaar terugvinden, zijn ze werkelijk vrij en bereikt de liefde ongekennde hoogten.

Bewegende schilderijen

Net als voor de andere producties heeft Stichting Blond en Blauw ook speciale plannen voor de uitvoering van *Fidessa*. Het spirituele verhaal van Couperus wordt verfilmd en tijdens de voorstellingen vertoond door middel van een simultane videoprojectie op vier, in carrévorm opgehangen schermen. Het publiek zit midden in de opstelling en wordt zodoende omringd door beeldtableaus, de zogenaamde 'bewegende schilderijen'.

Jeremy Baker, die voor deze productie het script schreef, kreeg de inspiratie voor de bewerking op het kunstmatige eilandje Pampus. Baker: 'De sfeer van dit voormalige legerfort deed mij helemaal denken aan de vestingstad die Couperus oproept in *Fidessa*.' In het script liet Baker niet alleen bepaalde zaken weg, maar hij creëerde ook allerlei nieuwe rollen ter ondersteuning van het verhaal. Zo heeft de ridder Sans-Joye er plotseling een verloofde bijgekregen. Toch is de thematiek en het oorspronkelijke idee van Louis Couperus in deze bewerking bewaard gebleven. 'Het geheel gaat nog steeds over Fidessa en Sans-Joye, hun liefde en de dood,' aldus Jeremy Baker.

Regisseur Michael Helmerhorst had de moeilijke taak de beelden die Couperus oproept in *Fidessa* te vertalen naar het witte doek. 'Couperus heeft zich bij het schrijven

Affiche van de
filmvoorstelling
Fidessa

van dit sprookje sterk laten inspireren door de schilderkunst van de prerafaëlieten en de symbolisten,' meent Helmerhorst. Voor de vormgeving putte hij dan ook uit de expressio-
nistische cinema van Fritz Lang, die op zijn beurt weer beïnvloed werd door de fantasti-
sche schilderkunst.

Manga

Ook maakte Helmerhorst gebruik van de stripcultuur. Via de striptekeningen van de
Fransman Moebius (pseudoniem van Jean Giraud) zette hij de stap naar de Manga, sek-
sueel expliciete en vaak gewelddadige Japanse strips. Dit past weer bij de actiescènes
uit *Fidessa* en de inplantsering van de naakte bosnimf.

Het eclectische karakter van deze productie wordt nog eens onderstreept door de gebruikte kostuums. De harnassen, die een belangrijke rol in het stuk spelen, worden samengesteld uit wapenrustingen uit de Middeleeuwen tot aan de 21ste eeuw. Hierdoor ontstaan vervreemdende combinaties die bijdragen aan de mythische sfeer die de voorstelling moet uitademen.

Ondanks deze bijzondere en gewaagde vormgeving blijft volgens regisseur Michael Helmerhorst duidelijk de hand van Couperus in het stuk te herkennen. Helmerhorst: 'Het staat allemaal niet zo ver weg van de iconen die Louis Couperus zelf oproept in zijn tekst.' Wilma Bakker, die de rol van de bosninf Fidessa zal gaan vertolken, voegt hier nog aan toe dat het project toch ook een zoektocht is hoe men zijn eigen interpretatie kan geven aan deze meer dan honderd jaar oude tekst. Binnenkort kan iedere donateur van het Louis Couperus Genootschap zelf gaan bekijken hoe de makers hierin zijn geslaagd. 📺

Rolverdeling:

- Fidessa, een sylphide, een sterveling, een heldin: *Wilma Bakker*
- Sans Joye, een ridder, rechtschapen man, een held: *Tygo Gernandt*
- Jolie Coeur, zijn lijfwacht, vriend, spion: *Jeremy Baker*
- Rolande, verloofde van Sans Joye, zijn toekomstige vrouw, vijand: *Marieke de Kruijf*
- Berthalda, haar min, haar ondergeschikte, proefexperiment: *Yvonne van den Hurk*
- Capucites VI, een aartsbisschop, dictator, een lafaard: *Wigbold Kruijfer*
- Renuncio, zijn major-domus, zijn rechterhand, informateur: *Vaster van Aardenne*
- Magmus, een Meestersmid, uitvinder, een vurig aanbidder: *Peter Drost*
- Klops, zijn knecht, hulp, slaaf: *Aad Spee*

Speeldata:

- 4 juli - 13 juli: Theaterfestival De Parade, Den Haag (onder voorbehoud) Nog nader te bepalen locatie
- 18 - 27 juli: Theaterfestival De Karavaan. In de voormalige drukkerij, Draafsingel 57-59
- 29 juli - 15 aug: Not the Cheese Market, Alkmaar, de fietsenkelder onder het Canadaplein

Aanvangstijden 12:00, 13:15, 14:30, 16:45, 18:00, 19:15 en 21:30 uur

Reserveren:

Voor informatie en het telefonisch reserveren van kaarten kunt u vanaf 1 juli 2003 terecht op: 023 - 553 14 84. De openingstijden zijn van maandag tot en met vrijdag van 12 tot 16.00 uur (ook op zaterdag 9 en zaterdag 16 augustus)

Voor meer informatie en reserveren van toegangskaarten kunt u tevens contact opnemen met Stichting Blond en Blauw, Silodam 7, 1013 AL Amsterdam. Telefoon 020 - 330 71 01; fax 020 - 330 71 02. E-mail: info@blondenblauw.nl; website: www.blondenblauw.nl of www.productiefidessa.nl.

Alle voorstellingen zijn toegankelijk voor mindervaliden. Wilt u bij het reserveren van kaarten aangeven of u rolstoelgebruiker bent, zodat wij hier rekening mee kunnen houden?

Honderd jaar *Kleine zielen* en *Buddenbrooks*

Zowel Louis Couperus als Thomas Mann werkten in 1901 aan een uitvoerige familieroman. Zij waren niet de uitvinders van het genre; grote familieromans hingen als het ware in de lucht. Thema's als erfelijkheid, determinisme en degeneratie die de literatuur toen beheersten, laten zich nu eenmaal niet eenvoudig in één generatie beschrijven. De thematiek van Couperus en Mann is nauw aan elkaar verwant; in beide romans wordt het verval van een familie beschreven. Maar de manier waarop de auteurs zich tot hun personages verhouden, verschilt nogal.

Door Eugenie Boer

Precies honderd jaar geleden, in juni 1903, lag het vierde deel van *De boeken der kleine zielen* in de winkel; Couperus' grote romancyclus was voltooid.¹ Couperus zelf bleef het altijd als een van zijn beste werken beschouwen en dat zeggen velen hem tot op heden na. De honderden pagina's familiechroniek bieden de lezer nog steeds veel aangenaams. Met name de dialogen in het eerste deel zijn altijd weer te herlezen en iedere keer wéér met een 'gegrinnik' van plezier.² Wat een oog had Couperus voor de onderlinge relaties en hoe goed wist hij er vorm aan te geven. Maar wie het boek nu wil aanschaffen, heeft het niet gemakkelijk. Het is alleen te verkrijgen in koppelverkoop. In april jongstleden bracht uitgeverij Veen een herdruk uit van de zogenaamde Haagse cassette uit 1996. De kartonnen box bevat behalve *De boeken der kleine zielen* ook *Eline Vere* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* Het is een kleurrijke uitgave in pocketvorm. En dat is al, wat *De boeken der kleine zielen* betreft.

Veronderstelde herkenningen

Zet dat eens naast de lotgevallen van die andere familiechroniek van honderd jaar geleden: *Buddenbrooks. Verfall einer Familie* (oktober 1901) door Thomas Mann. In 1929 kreeg Mann er de Nobelprijs voor literatuur voor. Het is in Duitsland altijd³ in diverse edities te verkrijgen geweest en in 2001, bij de honderdste verjaardag van het boek, verschenen er tal van studies, herdenkingsboeken en speciaal aan *Buddenbrooks* gewijde tijdschriftafleveringen. En dan hebben we het nog niet over lezingen en seminars in het kader van 'Buddenbrooks nach 100 Jahren' of 'Buddenbrooks Jahrhundertroman'. In Nederland is het boek momenteel te koop in ongeveer tien verschillende Duitse uitgaven én in vertaling (Thomas Grafdijs, 1997).

Er heeft in ons land van het begin af aan belangstelling bestaan voor de debuutroman van Mann. Een vertaling kwam er al vrij snel: *De Buddenbrooks: het verval eener familie* door Th. (alweer een Thomas) A. Quanjer. In 1910 was die al aan een derde druk toe. De belangstelling was niet wederzijds. Tot een Duitse vertaling van *De boeken der kleine zielen* is het nooit gekomen.

Toen *Buddenbrooks* verscheen was Thomas Mann 26 jaar oud. De waarde van deze omvangrijke familieroman werd direct erkend. In zeker opzicht is er een overeenkomst met Couperus' *Eline Vere*: beide zijn romandebuten van jonge schrijvers die de mensen uit hun eigen omgeving tot onderwerp kozen, tegen de achtergrond van hun eigen geboortestad. Het moet toen ook in Lübeck gegonsd hebben van veronderstelde herkenningen, net als in De Haag nadat de eerste afleveringen van *Eline Vere* in *Het Vaderland* waren verschenen.

Woordenzwalm

Toen Couperus zich in het begin van 1901 aan het schrijven van *De boeken der kleine zielen* zette, was hij inmiddels bijna veertig. Hij had naam gemaakt als auteur, maar de belangstelling voor zijn werk liep op dat moment juist terug. De verkoop stokte. Ook de verrassingsfactor was natuurlijk veel minder. Couperus' boek was geen slag bij heldere hemel, geen steen in een rimpelloze vijver, integendeel: het was het zoveelste boek van een groot schrijver van wie men de belangrijkheid heus wel inzag, maar die in zijn grote productie ook wel eens de plank missloeg. Tenslotte was net tevoren *Babel* verschenen (1901) en daarvoor *De stille kracht* (1900), twee titels waar de lezers van toen niet bepaald mee dweepten.

De boeken der kleine zielen werd in delen gepubliceerd, vanaf november 1901 tot en met juni 1903. Over de voor- en nadelen van zo'n gespreide publicatie valt te twisten. We hebben met *Het bureau* van J.J.Voskuil gezien dat het geen enkel probleem hoeft te zijn; bij elk nieuw deel zetten de liefhebbers een sprint in om het zo snel mogelijk te bemachtigen. Dat is ongetwijfeld ook waar A.F.Th. op hoopt, nu onlangs zijn boek *De Movo Tapes* verscheen, als deel nul van een reeks die in totaal nog zeven dikke delen zal gaan omvatten. Zekerheid daarover bestaat echter niet. En of die gespreide publicatie nu juist *De boeken der kleine zielen* goed gedaan heeft, is de vraag. Een recensent mag dan wel plichtsgetrouw het volgende deel oppakken na het vorige grondig bekritiseerd te hebben, of de potentiële lezer dat ook doet, valt te betwijfelen. In *Het nieuws van den Dag* (7 mei 1902) schrijft de criticus J. van den Oude weliswaar prijzend over *Het late leven*, het tweede deel van de *De boeken der kleine zielen*, maar hij legt zo vaak de nadruk op wat hij misprijzend Couperus' *woordenzwalm* noemt, diens omslachtigheid en gemaniëreerdheid van stijl, dat menig lezer de lust vergaan zal zijn de gang naar de boekwinkel in te zetten.

Intrigerend is de reactie van Van Deyssel op *De boeken der kleine zielen*. Het is bekend dat Van Deyssel altijd een zekere rivaliteit ten opzichte van Couperus heeft ervaren; hij zette diens talent voortdurend af tegen dat van hem zelf. Na lezing van *De kleine zielen* schreef hij: 'Zoo een roman die minder-soortig maar goed is, is toch misschien beter dan niets. Ik heb dezen roman helemaal uitgelezen. Hij is mij onderhoudend voorgekomen, terwijl ik mij anders misschien aller-akeligst had verveeld.'⁴ Die leuk-spottende opmerking mag voor Van Deyssel een bezwering zijn geweest om zich te wapenen voor de dreiging die er van Couperus als collega voor hem uitging, erg enthousiasmerend is het natuurlijk niet.

Toch wordt de monumentaliteit van het boek inmiddels ten volle ingezien. De cyclus die Couperus in Nice schreef, in krap anderhalf jaar, wordt gemeenlijk als een meesterwerk gewaardeerd. De Haagse zedenschets kent in zijn uitgebreidheid weliswaar ook zwakke gedeelten, maar Couperus' scherpe observaties en zijn grote inzicht in de menselijke ziel frapperen de lezer steeds weer. En dan is er nog zijn vertelkracht die - met het veelvuldig gebruik van dialogen - het verhaal zo levensecht maakt. Wie *De boeken der kleine zielen* net gelezen heeft en vervolgens op een donkere namiddag in de

Omslag van de De
boeken der kleine
zielen uit de
'Haagse cassette'.
Ontwerp: Volken
Beck

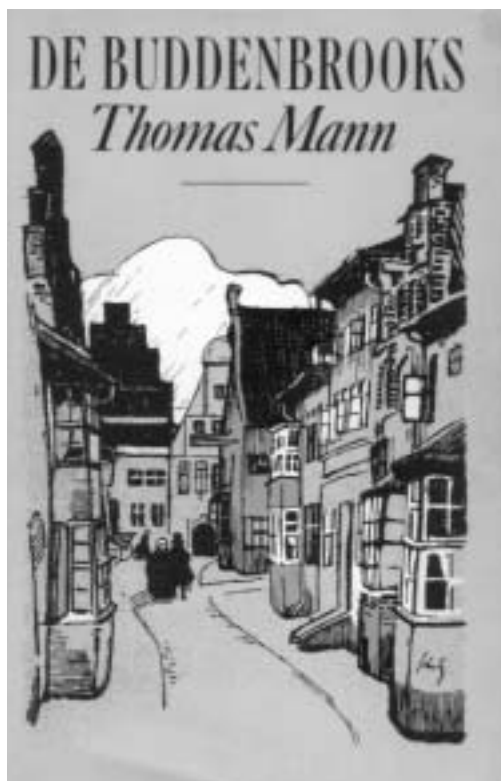
Archipelbuurt terechtkomt, verwacht elk moment een Dorine tegen het lijf te lopen of een Adolfine of een Gerrit, zo concreet en levendig hebben de personages zich in het geheugen gegrift.

Roemloos einde

Het is toeval dat zowel Couperus als Thomas Mann in 1901 werkten aan een uitgebreide familieroman. Maar zij waren niet de uitvinders van het genre; grote familieromans hingen als het ware in de lucht. Anbeek veronderstelt dat Zola's romanserie *Les Rougon-Macquart* model heeft gestaan.⁵ Het naturalisme dat eind negentiende eeuw de literatuur beheerste, werd gekenmerkt door een grote belangstelling voor erfelijkheid, determinisme en degeneratie. Naturalistische romans schetsen een neergang. Die liet zich nu eenmaal niet makkelijk in één generatie beschrijven.

Manns verhaal belicht het wel maar vooral het wee van enkele generaties koopmannen in Lübeck. Aan het einde is er niets meer van het familiebedrijf over; de laatste mannelijke nakomeling, Hanno, toch al weinig geschikt als opvolger in het bedrijf, is op zeventienjarige leeftijd aan tyfus overleden. Wat rest is nog een handjevol vrouwelijke familieleden; verder is het wachten op het totale, roemloze einde.

Naar uiterlijke omstandigheden was het de familie aanvankelijk steeds beter gegaan – de familiehoofden schopten het tot consul en tot senator in de stad Lübeck – maar op wat het hoogtepunt leek, zette de neergang in. Na een paar generaties van stoere werkmanslust en gezond optimisme sloop twijfel binnen; de kunstenaarsziel ontkiemde en dat leidde volgens de opvattingen in die tijd onvermijdelijk tot geestelijke verzwakking,

ziekte, nerveuze aandoeningen, krankzinnigheid en dood. Thomas Buddenbrook, de vierde generatie van het geslacht, trouwde met de violiste Gerda omdat hij haar wereld van kunst en schoonheid als een waardevolle aanvulling zag op de wereld van materialistisch streven waar hij uit voortkwam. Maar met de erfelijke gevolgen hield hij geen rekening. Thomas' zoon Hanno was op muzikaal gebied misschien wel begaafder dan zijn moeder, tegelijkertijd was hij willoos en zwak. Datgene wat bij zijn vader in de kiem aanwezig was aan aarzelend, teergevoeligheid en piekerzucht manifesteert zich in verhevigde mate bij Hanno.

Thomas Manns afrekening met de (zijn) Lübeckse koopmansfamilie is genadeloos. De ironische, afstandelijke toon die hij hanteert, doet daar nog eens een schepje bovenop. Bij

Omslag van De Buddenbrooks, in de vertaling van Thomas Graftdijk. Ontwerp: Nico Richter, naar het omslag in 1903, gemaakt door Wilhelm Schulz. Tussen de boeken: Thomas Mann in 1900

Couperus is dat anders. Even nadrukkelijk zet Couperus de kringen waaruit hij voortkomt te kijk. Hij toont die Haagse wereld in al zijn benepenheid, maar anders dan bij Mann blijft er een merkwaardig positief element in zijn verhaal voelbaar. Heel duidelijk is dat verschil zichtbaar in de twee figuren die de families afsluiten: de beide enige zonen, Hanno en Addy. In Hanno is de degeneratie van de familie van het begin af aan zichtbaar; diens beschrijving als kind laat daar geen twijfel over bestaan: 'Hanno was slank van leden en tamelijk lang voor zijn leeftijd. Zijn lichtbruine, zeer zachte haar begon in deze periode buitengewoon snel te groeien en viel weldra, in nauw waarneembare golven over de schouders van zijn geplooid, schortachtige jurkje.'⁶

Hoe anders wordt Addy geschetst: als 'een breed, klein, stevig mannetje in sporthemd'.⁷ Niet alleen fysiek is hij stevig, hij is het ook van karakter. Het is Addy die het verval een draai ten goede probeert te geven. Hij houdt zijn vader en moeder bij elkaar, net zoals hij op latere leeftijd ook de krakkemikkige restanten van de familie Van Lowe bijeenhoudt. Weliswaar is hij verre van volmaakt, maar aan hem kleef toch niet de onverbiddelijke degeneratie die de rest van de familie kenmerkt. Een echte *held* wordt hij niet, kón hij ook niet worden, want dan zou het verhaal een ouderwets idealistische wending gekregen hebben.

Men kan zich afvragen wat die positieve tendensen in het boek voor de lezer betekenden. Het verhaal is er ongetwijfeld toegankelijker door geworden, en identificatie met de personages gemakkelijker. Ook als het in het leven allemaal niet naar wens gaat, kunnen de dingen zich ten goede keren; daarvoor hoefde de lezer alleen maar naar Constance te kijken, naar het inzicht dat zij verwierf. Dat is een troost die de gemiddelde lezer zich niet graag laat ontnemen.

Mededogen

De milde toon die Couperus eigenlijk de hele cyclus door volhoudt, is opmerkelijk. Hij stelt mensen, gedragingen en situaties aan de kaak, maar geeft tegelijkertijd blijk van intense betrokkenheid. De oorzaak daarvan is de verwantschap die de auteur gevoeld moet hebben met velen van zijn personages. Bastet spreekt in zijn biografie⁸ over Couperus' warme menselijkheid die vele, zo niet alle romanfiguren uit *De boeken der kleine zielen* overstraalt, van het kring Adolfine tot de zelfingenomen Karel en Cateau. Daarmee deelt hij de visie van Menno ter Braak van enkele decennia eerder. Ter Braak, de vaak genadeloze criticus die de *vent vóór de vorm* stelde, heeft het werk van Couperus gewaardeerd. Niet alles, want hij had een goed oog voor zowel de wisselende kwaliteit van zijn oeuvre als het teveel in zijn productie, maar over - onder meer - *De boeken der kleine zielen* was hij vol lof. Ter Braak geeft dat gevoel van mededogen goed aan als hij schrijft: 'In *De Boeken der Kleine Zielen* gelukt het Couperus zijn afstand tot het onderwerp te vinden, zonder de minachting en het sarcasme, die vaak met afstand nemen gepaard gaan.'⁹

Juist dat mededogen van Couperus stelt de lezer in staat zijn eigen lot te verbinden aan dat van de romanpersonages. Hun lot wordt een universeel lot. Waar Thomas Mann in zijn *Buddenbrooks* vooral een sociologische ontwikkeling schetst, accentueert Couperus eerder de onvermijdelijke kleinheid van de mensen. En daarmee is hij de waarheid over de menselijke ziel zeer nabij gekomen. ♣

Noten

1. Deel een, *Kleine zielen*, was verschenen in november 1901, deel twee *Het late leven* in april 1902, deel drie *Zielenschemering* in november 1902.
2. Zoals Couperus zelf ook deed, getuige zijn brief aan zijn nicht Marie Vlieland Hein. Zie *Maatstaf* 11 (1963), nr.3-4 ('Louis Couperus als briefschrijver'), p.171.
3. Met uitzondering overigens van de periode 1933-1945. Toen was het werk van Thomas Mann in Duitsland verboden wegens zijn sceptische houding ten opzichte van zijn vaderland na de Eerste Wereldoorlog.
4. K. Reijnders, *Couperus bij Van Deijssel*. Amsterdam, 1968, p.299. De bewoording is nogal badinerend. Maar ongetwijfeld bevond zich een addertje onder het gras, een addertje dat al gebeten had. Van Deyssel, alias Karel Alberdingk Thijm, was in die tijd getrouwd met Catharina Horyaans, in de wandeling Cateau genoemd. Hij zal dus bepaald verrast zijn geweest in *De kleine zielen* direct in de eerste bladzijden een echtpaar tegen te komen dat dezelfde namen draagt. Dit echtpaar wordt vervolgens nogal onsympathiek neergezet: 'Ze leefden volgens vaste wetten van degelijkheid en soliditeit. (...) Zij zagen er beiden gezond en solide en Hollands degelijk uit. (...) Zij leefden volgens de klok (...). Zij vonden geld uitgeven voor een komedie, een tentoonstelling, een boek, zonde en jammer.' (Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 19, p.13-14.) Het heeft Van Deyssels stemming ongetwijfeld beïnvloed. Maar waarom een Karel en een Cateau bij Couperus? De naamgeving kan geen toeval zijn. Van Deyssel was indertijd vol lof geweest voor Couperus' *Eline Vere*, maar zijn waardering voor Couperus' werk liep geleidelijk aan terug en voor de toen juist verschenen roman *De stille kracht* (1900) had hij geen goed woord over gehad. Dat zal Couperus gestoken hebben en het was een kleine moeite om zo een beetje wraak te nemen.
5. Ton Anbeek, *Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur 1885-1985*. Amsterdam, 1990, p.95.
6. Thomas Mann, *De Buddenbrooks. Verval van een familie*. Vertaald door Thomas Graftdijk. Amsterdam, 1989, p.341.
7. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 19, p.77.
8. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.286.
9. Menno ter Braak, *In gesprek met de vorigen*. Amsterdam, 1963, p.82.

Couperus Digitaal

Bezoek eens de website van het Louis Couperus Genootschap!

Wat vindt u op www.louiscouperus.nl?

- **Nieuws**

Altijd het laatste nieuws over Couperus (en activiteiten van) het Genootschap.

- **Biografie en bibliografie**

Alle feiten uit Couperus' leven overzichtelijk gepresenteerd en een beknopte beschrijving van zijn werken die in boekvorm zijn verschenen.

Een op trefwoorden doorzoekbare database met meer dan tweeduizend titelbeschrijvingen van secundaire literatuur over Couperus.

- **Artikelen**

Een groeiend aantal artikelen over het leven en werk van Couperus uit verschillende kranten en tijdschriften.

- **Recensies**

Nu beschikbaar: contemporaine reacties op het werk van Couperus.

- **Word donateur**

Gemakkelijk: uzelf online aanmelden als donateur

- **Gastenboek**

Geef uw mening over onze website. Doe een suggestie of stel een vraag aan de redactie en/of andere bezoekers.

www.louiscouperus.nl

De website van het Louis Couperus Genootschap

‘Pluk de dag!’

De korte verhalen van Couperus zijn mijns inziens te prefereren boven diens romans. Ik kies mijn favoriete fragment dan ook uit een verhalenbundel. In *Korte arabesken* (1911) staan kleine, autobiografische opstellen. Op diverse plekken speelt de klassieke oudheid een belangrijke rol, wat voor mij als classicus weer een zeer aantrekkelijk element is.

Het verhaal ‘Begeertes naar kleine wijsheden’ is een van de weinige teksten waarin Couperus een oordeel geeft over zijn vader. In het gekozen fragment speelt de vader een aparte rol. Na enkele herlezingen viel mij die ene zin op: ‘ik kwam om tien uur bij mijn vader’. De jonge Couperus moet dus belet vragen bij zijn eigen vader. Hij dient een afspraak te maken en daarna mag hij pas, als een soort kantoorbediende, bij de kantoorhouder naar binnen. Dat is toch op zijn minst een aparte vader-zoonrelatie. Vervolgens vraagt de vader aan de jonge Couperus om een welhaast onmogelijk stuk Latijn te vertalen. Tegenwoordig zouden we een dergelijk citaat nog niet aan de briljantste studenten voorleggen. Maar enfin, de jonge auteur zet zich vlijtig aan de opdracht. En dan komen we bij de crux van het verhaal.

Couperus vertaalt ‘Carpe Diem’ in ‘Pluk de dag’. Zijn vader corrigeert dat. Volgens de vader is de juiste vertaling ‘Geniet van de dag’. Louis Couperus verzet zich hiertegen en dat zouden wij tegenwoordig ook doen; we vertalen de metafoor liever letterlijk dan dat we hem weglaten. De tijd heeft de jonge Louis dus gelijk gegeven, al is zijn eigen verhaal daar natuurlijk mede debet aan. Hoe dan ook beschrijft het verhaal een eerste vorm van verzet tegen zijn vader. Want de zoon corrigeert de vertaling weer terug naar ‘Pluk de dag’. Alsof Couperus daar duidelijk maakt dat de taal, de literatuur, zijn domein is en niet dat van zijn vader. Hij durft het advies van zijn vader te negeren.

Hoe het met de bewuste vertaling zelf is afgelopen, komen we als lezer niet te weten. Misschien kreeg Louis enorm op zijn donder, misschien heeft hij het in de werkelijkheid nooit aan zijn vader laten weten. Maar op het eind van het verhaal vraagt Couperus aan zijn vader om het hem - postuum - niet kwalijk te nemen dat hij verschillend de zaken anders heeft aangepakt dan vader dat wenste. Hij blijft letterlijk vertalen. Couperus blijft de dag plukken.

En dat is maar goed voor de lezende generaties na hem. 🍷

‘Carpe diem’

Toen ik een jongen van zeventien jaar was, en in de Hoogere Burgerschool van Den Haag leerde, of liever niet leerde, zeide mijn vader tot mij, streng:

 Wat moet er van je worden? Waarom werkje niet? Waarom ben je zoo lui? Waarom heb je zoo veel ‘onvoldoenden’? Je schijnt nog al goede opstellen te maken en je talen zijn niet slecht, hoewel je Duitsch ook al weêr niet voldoende is. Je moet maar van school af. Je voert daar niets uit en ambtenaar wordt je zoo nooit. Het is jammer, we zijn altijd ambtenaar geweest, in de familie. Er gaat niets boven het Binnenlandsch Bestuur op Java... Maar jij, je wordt geen ambtenaar zoo. Als je dan nog eenig talent hebt voor de letteren... nu, laat ons dan beginnen met wat Grieksch en Latijn je te leeren. Zonder dát kom je tot niets. Je behoeft dus niet meer naar school en we zullen zien wat we met je kunnen doen, maar *en attendant*

zal ik je wat Latijn leeren en Grieksch; dat neem je dan al vast meê...

Ik vond het heerlijk. Ten eerste was de Hoogere Burgerschool mij allerantipathiekst, omdat ik uit Indië kwam en mij heugde mijn schooltijd aldaar, dien ik verrukkelijk gevonden had, en dan was er in die studie van oude talen met mijn vader een groote bekering, een nieuwe wereld, die voor mij open zoû gaan... Mijn vader had een weinig forceerende manier van doceeren - een kasbloem forceert men ook, niet waar - en hij had mij reeds vroeger, in drie maanden, Engelsch geleerd, lezen en schrijven. Hoê hij het precies deed, weet ik niet meer, maar met het Latijn was het eveneens zoo: wij begonnen oogenblikkelijk met Vergilius:

Arma virumque cano...

Ovidius talmde niet lang, daarna; Horatius kwam gauw op de proppen; het ging met stoom, maar toen wij tusschentijds Homeros onder handen namen, zei mijn vader:

– Beste jongen, mijn Grieksch heb ik vreeslijk verleerd; dat moet je maar voor je ogen studeeren: heusch, ik weet er niets meer van...

Homeros werd dus een beetje verwaarloosd, wat ten goede kwam aan de Latijnsche dichters, vooral aan Ovidius, dien ik zeer lief kreeg. Ik las dan ook, het liefst, met mijn vader Ovidius, en had voor Horatius, hoewel ik begreep, dat hij pràchtig was, zoo fijn gecizeleerd, een heiligen schrik, omdat ik hem zoo vreeslijk moeilijk vond met zijn liederen en zijn oden, zulke kleine dingetjes maar zoo huiveringwekkend moeilijk, dat ik maar liever de Metamorfozen of de Tristia wilde studeeren... Toch begreep ik, dat Horatius pràchtig was, en tóch - al vond ik hem moeilijk - vond ik iets in Horatius, dat mij zeer streeelde en toe lachte: er was zoo veel sprake in zijn verzen van levensvreugde en zacht genot, van liefde, rozen, duiven en van Falerner-wijn in slanke amforen.

Dat zachte genot en die levensvreugde vonden weêrklank in mijn droomerige, een beetje melancholieke jongensziel, die treurig was om allerlei dingen, maar vooral om zichzelf, een jongensziel, die altijd peinsde en mijmerde en bij zich op telde: in Indië was het zoo en zoo... daar heb je dit en dat gehad... en lăter... wat zal het nu lăter worden...?? Een jongensziel, een beetje ziekelijk, die altijd dweepte met zijn Verleden, of bang was voor de Toekomst, een teedere, een beetje angstige ziel, de ziel van een kind, een jongen, die soms in een stil hoekje weende, weende om zijn eigen ik...

En nu herinner ik mij heel goed, een morgen, een brandenden Juni-morgen, in Den Haag... Ik kwam om tien uur bij mijn vader, en sloeg reeds de Tristia open, arme Ovidius' bloedende ballingschap-verzen, maar mijn vader zei:

– Neen, we zullen van morgen Horatius nemen.

– Horatius is zoo moeilijk, vader, streefde ik tegen.

– Horatius is niet moeilijker dan wie of wat ook, zei mijn vader; we zullen een klein lichtje nemen, en dat moetje nu eens goed zien te begrijpen en te vertalen, zonder fouten. Zie hier.

En mijn vader sloeg het kleine deeltje open, en wees mij het Elfde Lied van het Eerste Boek:

Ad Leuconoen...

Uit: 'Begeertes naar kleine wijsheden II' (*Korte arabesken. Volledige werken Louis Couperus*, deel 28, p.193-194)

Dit is het derde deel in de serie 'Het favoriete fragment van...', waarin verschillende auteurs hun licht laten schijnen op de mooiste, ontroerendste of opmerkelijkste passage uit het werk van Louis Couperus.

Couperus op bezoek bij Top Naeff

Af en toe biedt een toevallige vondst een snipper biografische informatie. Dat ondervond ik weer eens toen ik een aangetrouwde achternicht van Top Naeff (1878-1953) bezocht. Deze mevrouw J.G. Naeff-Hoogenboom heeft de bibliotheek van wijlen haar echtgenoot, de neerlandicus J.P. Naeff, intact gelaten. Gelukkig maar, want deze collectie bevat onder meer tientallen exemplaren uit de boekerij van Top Naeff, die nog slechts enigszins bekend is als de auteur van het baanbrekende meisjesboek *School-Idyllen* uit 1900.

Door Gé Vaartjes

J.P. Naeff erfde de helft van Naeffs boeken, de andere helft ging ook naar een neef - en is eveneens bewaard gebleven. Ik genoot van wat ik aantrof. *Levensbloesem* van Stijn Streuvels, bestemd 'Voor Top Naeff met poeten yonsten'. *Over kunst en kunstenaars* van Rik Roland Holst, met de opdracht: 'Aan Top voor als zij eens veel tijd over heeft.' Een gedichtenbundel van Hélène Swarth met een briefje uit 1919 van de dichteres erin. Tal van eerste drukken ook van schrijvers die door de geschiedenis zo goed als begraven zijn: Arij Prins, F.V. Toussaint van Boelaere, Jo van Dullemen-de Wit.

Lieve Gastvrouw

Hoogtepunt was een exemplaar van *De komedianten*. Niet om de uitgave als zodanig, maar om de opdracht die het boek in zwierig Couperus-handschrift bevat: 'Aan mijn lieve Gastvrouw en gastheer Top Naeff en Dr. Van Rhijn. Herinnering aan 9. Nov. XVII Dordrecht Louis Couperus.'

De tekst is weinig spectaculair, maar voor de biografie van Top Naeff geeft zij toch aardige informatie. Deze opdracht is namelijk de enige concrete herinnering aan min of meer persoonlijk contact tussen Naeff en Couperus. Natuurlijk, ze kwamen elkaar wel eens tegen op een congres of een feest, maar van bezoeken bij elkaar thuis was tot dusver niets bekend. Was Couperus' visite bij Top Naeff in de Dordtse Johan de Wittstraat in 1917 zijn eerste en tevens zijn laatste? Op 18 juli 1915 schreef Top Naeff aan haar vriend Arij Prins, schrijver van uitvoerige historische romans, over een plannetje: 'Ik wilde nl. in de 2e helft van Aug. de Buysse en Coupérus [sic] en zijn vrouw eens ten eten vragen en daar hadden we dan jelui en de Royaardsen graag bij.'

Of dit etentje met Cyriel Buysse plus echtgenote, en de acteur en regisseur Willem Royaards met diens vrouw, de actrice Jacqueline Royaards-Sandberg, inderdaad is doorgegaan, is niet bekend.

Merchandising

Ergens in 1915 moet er toch enig beroepsmatig contact tussen Naeff en Couperus geweest zijn. In dat jaar liet de Haagse herenkledingzaak Kattenburg & Co. het reclameboekje *Kleeding en de man* vervaardigen, met bijdragen van schrijvers en tekenaars als M.J. Brusse, J.H. Speenhoff en Willy Sluiter - én Louis Couperus en Top Naeff. *Merchandising* was toen nog iets nieuws - Top Naeff schreef er later over: 'Wij waren toen nog lang niet zo geavanceerd als tegenwoordig en meenden dat zoiets met onze

literaire waardigheid niet overeen te brengen zou zijn. Wij raadpleegden Couperus, een der genodigden. Maar die kende geen twijfel: “Als ik vijf-en-twintig gulden kan verdienen met “De kleding en de man”, zei hij zonder een zweem van valse schaamte, “voor wie z’n plezier zou ik dat dan moeten laten!” Hij deed het. Wij deden het – als de ganzen achter hem aan, allemaal; gedekt, gesterkt, bekeerd, een tikje beschaamd... En het resultaat was een alleraardigst boekje, waarlijk “voor ieders plezier”. Louis Couperus opende het met “Meditaties over het mannelijk toilet”, waarin het eeuwig weerstrevend bovenste boordknoopje de dramatische hoofdrol speelde en aanleiding werd tot de wijste en bekoorlijkste filosofie over de heren der Schepping nadat zij het Paradijs-costuum hadden afgelegd. Wij waren er allen vijf-en-twintig gulden rijker van geworden en hadden er ons lesje bij geleerd.’

Er is verder bitter weinig dat aan contact tussen Top Naeff en Louis Couperus herinnert. In 1911 - 1912 verscheen in het mede door Couperus geredigeerde tijdschrift *Groot-Nederland* Naeffs eerste grote roman *Voor de poort*. In haar boekje met herinneringen *Zo was het ongeveer*

Top Naeff, begin 1900. Foto: J. Huijsen. Collectie G. Vaartjes

(1950) noteerde Naeff dat Couperus haar van zijn reizen ‘kaarten met palmen en oleaners’ stuurde met ‘een paar hartelijke woorden commentaar’ op de afleveringen van haar roman-in-feuilletonvorm. Geen enkele kaart bleef bewaard; Naeff beschouwde correspondentie over haar werk als ‘persoonlijk’ en heeft met deze opvatting helaas veel brieven en kaarten vernietigd. Treurig voor de biograaf.

In hoeveel boekenkasten sluimeren er boeken met vergeten opdrachten, die het grijze verleden nog enige kleur verschaffen? 🐼

Gé Vaartjes schrijft een biografie over de schrijfster en toneelcritica Top Naeff.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Toespraak
van Peter
Paul de
Baar,
voorzitter
van de
Stichting
Theo
Thijssen

Tentoonstellingen

10 APRIL – 15 JUNI 2003:

Tentoonstelling over het Louis Couperus Genootschap

Als u dit leest, kunt u misschien op de valreep nog de tentoonstelling in het Louis Couperus Museum bezoeken, die speciaal gemaakt is ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het huidige Genootschap en ter herdenking van het vorige. In de eerste ruimte van het museum bevindt zich een respectabele collectie bruiklenen en giften van Amices. Opmerkelijk in de tweede kamer is de vitrine gewijd aan de collectie van Han Peek, penningmeester van het Louis Couperus Genootschap en verzamelaar bij uitstek. Hier zijn alle (her)drukken van *Eline Vere* te zien, alsmede de muzikale en filmische interpretatie van dit boek op grammofoonplaat, CD en video. Vanuit de serre van het museum kijken twee als Genootschapsleden uit de jaren twintig aangeklede dames nieuwsgierig mee...

Op 10 mei vond in het Museum een bijeenkomst plaats van oprichters en bestuursleden van het Louis Couperus Genootschap en donateurs van het eerste uur. Wegens ziekte moest Lou van Aart helaas verstek laten gaan, vermoedelijk de enige nog levende donateur van het eerste Genootschap! De gasten werden verwelkomd door Eugenie Boer, conservator van het Louis Couperus Museum. Vervolgens hield Peter Paul de Baar, voorzitter van de Stichting Theo Thijssen en conservator van het

aan deze Amsterdamse auteur gewijde museum in de Jordaan, een amusante causerie over de totstandkoming van 'zijn' museum. Karin Peterson, vorige voorzitter van het huidige Genootschap, sprak over haar Cahier dat elders in deze *Arabesken* gepresenteerd wordt. Gaat dat zien! Tot en met 15 juni.

20 JUNI - 16 NOVEMBER 2003 (LOUIS COUPERUS MUSEUM)
& 20 JUNI - 7 SEPTEMBER 2003 (MUSEUM MESDAG)

DUBBELTENTOONSTELLING:

Antoon van Welie (1866 - 1956). Portrettist en Symbolist

Velen van u zullen het portret kennen waarop Couperus is afgebeeld met spits toegevouwen handen, rechtop zittend in een fauteuil. Het schilderij is in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan bij het abusievelijke bombardement van de RAF op het Bezuidenhout. Van Welie maakte het portret in 1916 en het bevond zich in zijn atelier toen dat bij het bombardement vernield werd.

Van Welie en Couperus hadden elkaar in 1915 leren kennen. Couperus heeft het schilderij zeer gewaardeerd. Hij herkende zichzelf erin, als in mij triomphant, zelftevreden gevoel om mijn arbeid.'

Uit nieuwsgierigheid naar de schilder van dit bijzondere portret besloot het Louis Couperus Museum een tentoonstelling aan de ooit zo beroemde Van Welie te wijden. Omstreeks 1910 was deze uit Brabant afkomstige schilder, die Den Haag als zijn standplaats in Nederland gekozen had, een internationaal gevierd portrettist. Hij schilderde de toenmalige groten der aarde, zoals de pausen Pius X, Benedictus XV en Pius XI, diverse generaals uit de Boerenoorlog, de actrice Sarah Bernhard, de danseuses Isadora Duncan en vele anderen. In Nederland was Van Welie onder andere de portretschilder van het Koninklijk Huis. Ook portretteerde hij kunstenaars als Willem Kloos, Marcellus Emants, Eduard Verkade en natuurlijk Louis Couperus. Bovendien heeft hij interessant symbolistisch werk gemaakt. Gastconservator mevrouw drs. Maureen van Wezendonk heeft onderzoek naar de persoon en het werk van de schilder verricht. Al snel bleek dat

HERHAALDE OPROEP:

Louis Couperus Museum zoekt medewerkers

Als u een of twee middagen per maand beschikbaar hebt, zouden wij graag een beroep op u doen om het team van gastheren en -vrouwen in het museum te komen versterken. Als donateur van het Louis Couperus Genootschap weet u vast al het een en ander van Couperus. En anders is het een mooie gelegenheid u wat meer in hem en zijn werk te verdiepen. Het belangrijkste is uw enthousiasme. Geïnteresseerden kunnen bellen met 070 - 364 06 53.

Portret van Couperus door Antoon van Welie (1916)

er zo veel materiaal beschikbaar kwam dat het project te omvangrijk werd voor ons museum. We vonden echter collegiaal onthaal bij Museum Mesdag, dat van harte wilde meewerken. De entourage aldaar is uitermate geschikt voor het exposeren van met name de symbolistische werken van van Welie. In het Louis Couperus Museum zullen portretten te zien zijn van beroemde tijdgenoten. Veelal waren dit tevens vrienden of kennissen van Louis Couperus.

De beide musea danken de Gemeente Den Haag, de Rabobank Den Haag en de SNS Bank voor hun financiële ondersteuning.

Let op: de tentoonstelling in Museum Mesdag loopt tot en met 7 september, in het Louis Couperus Museum tot en met 16 november!

VANAF 20 NOVEMBER 2003:

Opvattingen over homoseksualiteit rond 1900

Omstreeks 1900 was het denken over homoseksualiteit volop in ontwikkeling. Men kan zelfs spreken van 'emancipatie'. Het Louis Couperus Museum heeft Martijn Icks, student van de Katholieke Universiteit van Nijmegen, bereid gevonden om een gedegen onderzoek te doen naar dit fenomeen. Deze studie zal uitmonden in een tentoonstelling waarin wordt onderzocht of en in hoeverre Couperus' werk aan deze ontwikkeling heeft bijgedragen. De romans *Noodlot*, *De berg van licht* en *De komedianten* staan hierbij centraal. ♪

Computerexpert

Het Louis Couperus Museum prijst zich gelukkig te kunnen melden dat de oproep in de vorige *Arabesken*, waarin wij om een computerexpert vroegen, succesvol is geweest. Ariane Verkoren, psychologe uit Amsterdam en enthousiast Amice van het Genootschap en Museum, heeft de taak van het opbouwen van een database op zich genomen. Het Museum hoopt binnenkort te beschikken over een professioneel bestand. ♪

Mevrouw Mies Dijkerman overleden

Tot ons verdriet hebben het bestuur, de conservator en de medewerkers van het Louis Couperus Museum afscheid moeten nemen van Mies Dijkerman-Lecointre, een buurtgenote, die een trouwe medewerkster van het Museum was. Gelukkig heeft zij geen lang ziekbed gekend; zij is tot op het allerlaatst actief geweest. Rust in vrede, Mies!

Van en over Couperus en anderen

Haagse romans in cassette

Ter gelegenheid van het tachtigste sterfjaar van Couperus verscheen bij uitgeverij L.J. Veen onlangs een herdruk van *Eline*

Vere, *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* De drie bekende Haagse romans zijn in paperback uitgevoerd en gestoken in een handzame cassette. Ze kosten samen € 29,90. 📖

Ramsj

Gesignaleerd op de ramsjafdeling van De Slegte: twee belangrijke studies over het werk van Louis Couperus van H.T.M. van Vliet. In zijn essaybundel *Eenheid in verscheidenheid* tracht Van Vliet door middel van vergelijking van de overgeleverde manuscripten met de gedrukte teksten enig inzicht te verschaffen in de werkwijze van Couperus. In het rijk geïllustreerde *Versierde verhalen* geeft Van Vliet een zo volledig mogelijk overzicht van de oorspronkelijke boekbanden van Couperus. Beide boeken zijn nu te koop voor € 6,99.

Eveneens verkrijgbaar bij het moderne antiquariaat: *Het gezicht van Louis Couperus*, de tekst van de rede die Bas Heijne uitsprak ter gelegenheid van de voltooiing van de *Volledige Werken Louis Couperus* (€ 1,70) en een facsimile-uitgave uit 2000 van de eerste druk van Couperus' *Antieke verhalen* (€ 4,99). 📖

Nieuwe vertalingen

Bij de universitaire uitgeverij Septentrion verscheen in 2002 een nieuwe Franse vertaling van *Psyche* en *Fidessa*. *Psyche* werd al eens eerder,

in 1923, in het Frans vertaald door J. Barbier, met als titel *Le cheval ailé*. Beide sprookjes, uit respectievelijk 1898 en 1899, zijn vertaald door David Goldberg en in één band op de markt gebracht. De uitgebreide inleiding wordt verzorgd door Gilbert van de Louw. Het boek is voor € 19,95 te bestellen via www.septentrion.com. 📖

Sempre il tuo

Na een jarenlang verblijf in het buitenland keerde Louis Couperus in februari 1915 terug in Den Haag. In deze tijd maakte hij kennis met de familie Van Blijenburgh-Böhtlingk, bestaande uit de ritmeester Alex van Blijenburgh, zijn vrouw Loty en zijn schoonmoeder Jo Böhtlingk. Voor Couperus en zijn vrouw was de genegenheid van het drieluik Van Blijenburgh-Böhtlingk een lichtpunt in de donkere jaren van de Eerste Wereldoorlog.

De ruim veertig brieven en kaarten die Couperus vanaf 1915 tot aan zijn dood in 1923 aan de familie Van Blijenburgh heeft gestuurd, worden door de Carbolineum Pers uitgegeven in een bibliotheek editie, voorzien van een inleiding en annotaties door H.T.M. van Vliet.

Sempre il tuo, een met foto's en facsimile's geïllustreerde uitgave, is met de hand gezet uit de Goudy

Old Style en met de handpers gedrukt op geschept Zerkall-papier. Het is ingenaaid en zit in een beschermend kartonnen foedraal. De oplage bedraagt 75 genummerde exemplaren. Prijs: € 125,-, te storten op rekening 001-2190765-96 van Boris Rousseeuw, Elf Novemberstraat 22, 2910 Wildert (Essen). Nederlanders storten op ING 68-33-19-698. Wie voor 1 juli betaalt, ontvangt een op naam gedrukt exemplaar. Het boek verschijnt

vermoedelijk in augustus en wordt stevig verpakt en aangetekend verzonden. 📖

Vlaanderen

Ook in België besteedt men aandacht aan het Couperus-jaar. In juni verschijnt een speciaal Couperus-nummer (nr.296) van het tweemaandelijks kunst-

tijdschrift *Vlaanderen*. Deze aflevering is samengesteld door Luc Daems en H.T.M. van Vliet en bevat bijdragen van onder meer F.L. Bastet (over Couperus en Willem III), J. Buschman (over Couperus en Borel), A. Keersmaekers (over de receptie van Couperus in Vlaanderen), A.M. Musschoot (over Couperus en Buysse), C. de Westenholz (over de receptie van Couperus in het Engelse taalgebied) en H.T.M. van Vliet (zijn lezing over de handschriften van *Metamorfoze*, gehouden ter gelegenheid van de vijfenzeventigste verjaardag van Bastet). Meer over deze artikelen in het volgende nummer van *Arabesken*. ♪

Drakevlerken

Tachtig jaar geleden reisde Couperus als speciaal correspondent van de *Haagsche Post* naar het Verre Oosten. De reportages die hij schreef over Japan en China werden in 1925, bijna twee jaar na zijn dood, gebundeld in het boek *Nippon*. Toen fotograaf Paul van Riel dit boek onlangs in handen kreeg, realiseerde hij zich hoe goed de foto's die hij de afgelopen jaren had gemaakt, aansloten bij de beschrijvingen van Couperus. In nr.18 (mei 2003) van *HP/De Tijd*, de opvolger van de *Haags(ch)e Post*, staan enkele foto's van de fotograaf afgedrukt, met daaronder een aantal citaten van Couperus.

En inderdaad: of het nu gaat om 'de jonkezeilen als drakevlerken of immense vinnen van reuzenvisschen' op de Parelrivier bij Guangzhou, 'de visschen karmijn op den graat de vleezen bloederig purper' in de winkels van Canton, of 'al die papertjes, die gewonden zijn om de takken van een prachtige magnolia-heester in vollen bloei' in Nikko, het is er allemaal nog, zoals de foto's van Paul van Riel mooi laten zien. Van Riel deelt de gemengde gevoelens die Couperus koesterde voor het moderne Japan: 'Natuurlijk is er nog steeds veel moois te zien in Japan, maar in een relatief klein land dat in Couperus' tijd al overbevolkt was

en inmiddels 120 miljoen inwoners heeft, (...) worden al die tempels, heiligdommen en parken steeds meer opgeslokt door het uiterst chaotische straatbeeld. (...) Wanneer hij klaagt over de barstensvolle treinen en de bij elke tempel en elk station aanwezige lawaaiige groepen scholieren, dan voel ik met hem mee.' ♪

Het graf van Eline Vere

Toen de eerste afleveringen van *Eline Vere* in *Het Vaderland* waren verschenen, gonsde het in de hofstad van de geruchten. Welke jonge, Haagse freule stond model voor de ongelukkige heldin? Couperus wist haar immers zó levensecht te beschrijven, dat zij wel haar equivalent in de werkelijkheid moest hebben. Hoewel Couperus, in navolging van Flaubert, verklaarde: 'Eline Vere, dat ben ikzelf', sluit zijn biografie Frédéric Bastet niet uit dat de hoofdpersoon van de roman deels is terug te voeren op een meisje van vlees en bloed. Degene die volgens Bastet de beste papieren bezat, was Virginie la Chapelle. Zij componeerde de muziek voor de kinderoperette *De schoone slaapster in het bosch*, waarvoor Couperus het libretto schreef. Zij stierf op jonge leeftijd aan tuberculose. Casper Postmaa van de *Haagsche Courant* (19 april) wist het graf van Couperus' muze te traceren. Zij ligt begraven op dezelfde plek als Couperus: Oud Eik en Duinen in Den Haag. Dat het graf niet eerder was opgemerkt, wekt geen verwondering: op de steen geen spoor van haar naam, maar slechts de tekst 'to be or not to be, that's the question' en 'Heilig deze tombe met smarte gewijid aan de verstorvene jeugd'. ♪

Kokette cocotte

De biografische honger van Frédéric Bastet lijkt nog niet gestild. In het literair-historische tijdschrift *De Parelduiker* (nr.5, mei 2002) onderzoekt de Couperus-biograaf in hoeverre de flamboyante Brusselse tante van Eline Vere, Elize, gebaseerd kan zijn op een bestaande figuur.

In het boek *Uit de suiker in de tabak* (1884) van P.A. Daum is een kleine rol weggelegd voor een opmerkelijke dame. Nou ja, dame: ondanks haar naam – barones Coombergh de Resfeldt – is zij van oorsprong een levenslustig deerntje uit de Rotterdamse achterbuurten. Zij wist toevallig een

P.A. Daum (1850-1898)

oude baron aan de haak te slaan, die al snel na hun huwelijk overleed. Gerard Temorshuizen schrijft in zijn biografie van Daum dat de romanfiguur is gemodelleerd naar de lichtzedige Elise van der Meyde die trouwde met de

veertig jaar oudere

Jonkheer Otto Carel Holmberg de Beckfelt, een voormalige bestuursambtenaar op Java die schatten heeft verdiend in de suiker.

Bastet, die in zijn artikel een aantal aardige anekdotes over deze Elise serveert, probeert op zijn beurt de lezer ervan te overtuigen dat Elize, de romanfiguur uit *Eline Vere*, wel erg veel overeenkomsten heeft met de wufte douairière die eerder Daum inspireerde. Couperus heeft hem waarschijnlijk goed gelezen, maar vond tevens dat Daum kansen had laten liggen, aldus Bastet. Hij suggereert hiermee dat de auteur van *Eline Vere* het portret van Elize gedeeltelijk naar de werkelijkheid heeft geschilderd en de kokette cocotte dus persoonlijk heeft gekend.

Het is een minuscule pareltje dat Bastet uit de modder van de geschiedenis heeft gevisst. Maar we zullen waarschijnlijk nooit zeker weten of het een vals pareltje betreft. ♡

Stenenregens

Inspiratie voor de roman *De stille kracht* kwam uit de lucht vallen. Letterlijk. Bastet schreef al in zijn biografie dat Couperus bij het schrijven van de roman dankbaar gebruik maakte van een angstaanjagende ervaring van assistent-resident Von Kessinger te Sumedang. Deze gedurende zestien dagen lang gekweld door een onverklaarbaar fenomeen: in zijn ambtswoning vielen vanuit het niets, zomaar, duizenden stenen naar beneden, van soms wel 'negen ponden zwaar'.

De historicus en schrijver Nico Dros is van mening dat dit mystiek-magische element in *De stille kracht* tot nu toe onderbelicht is gebleven en zelfs is veronachtzaamd. In 'Het angzweet der kolonialen. *De stille kracht* en de idee van macht in de Javaanse

cultuur', gepubliceerd in *Tirade* 46 (2002), nr.2, interpreteert Dros de roman in het licht van de Javaanse geschiedenis en cultuur. Hiertoe neemt Dros de positie van de Javaanse regent nader onder de loep en beschrijft hij de verschillen die er bestaan tussen de ideeën over macht in de Javaanse en Europese cultuur. De Javaanse aristocratie werd door de lokale bevolking een buitengewoon spirituele kracht toegekend; de glorie van een vorst verklaarde men uit zijn vermogen om magische krachten aan te wenden. In Couperus' roman is het deze macht die de plaatselijke regent Soenario aanwendt in zijn 'stille' strijd tegen de resident van Oudjick: 'Deze machtsstrijd tussen een koloniaal heerser en zijn Javanse rivaal kan men op een hoger niveau beschouwen als een confrontatie tussen West en Oost, tussen beider wereldbeelden, respectievelijk het rationeel-empirische versus het mystiek-magische.' ♡

Het Haagse zedenschandaal

Frédéric Bastet verwees de anekdote in zijn biografie al naar het rijk der fabelen. Maar het gerucht is blijkbaar te sappig om niet telkens weer ergens de kop op te steken: de suggestie dat Louis Couperus, samen met niemand minder dan prins Hendrik, omstreeks 1920 in een Haags jongensbordeel zou zijn aangetroffen. Van enige betrokkenheid van Couperus en de prins bij wat 'het Haagse zedenschandaal' is gaan heten, is echter nooit een snipper bewijs gevonden. Ook niet door Theo van der Meer en Paul Snijders, die voor het tijdschrift *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* (jaargang 4, aflevering 2), de feiten nog eens op een rij hebben gezet. Het artikel 'Ernstige moraliteits-toestanden in de residentie'. Een "whodunnit" over het Haagse zedenschandaal van 1920' is een uitgebreide en zorgvuldige reconstructie van een smeulende maar klaarblijkelijk opgeblazen rel. ♡

Handen nog warm van de fazant

L.H. Wiener is behalve auteur ook leraar Engels. In Van Gigch, een personage uit zijn laatste roman *Nestor*, portretteert Wiener deels zichzelf als lesgevende schrijver.

In de *Haagsche Courant* van 29 november vertelt Wiener onder meer over zijn ervaringen als docent: 'De leraar is in het huidige onderwijs gereduceerd

tot een boekhouder. Hij mag administreren welke werkstukjes zijn leerlingen hebben gemaakt. Ik heb meegemaakt dat ik op een gegeven moment alleen nog maar zat te speuren naar de opzettelijke fouten in de werkstukken van leerlingen, gemaakt om de informatie die zij van het internet hadden geplukt nog een persoonlijk tintje te geven. Maar zo'n leraar wil ik niet zijn. Dat staat niet in mijn contract. Ik wil mijn enthousiasme voor literatuur over kunnen brengen, ik wil kunnen vertellen. Ik wil leerlingen een gedicht voorleggen en er op zo'n manier over praten, dat er iets gaat leven. Al zijn het maar een of twee leerlingen, dat is genoeg. Daarbij zal wel meespelen dat ik zelf zo'n jongetje was. Ik heb een leraar Nederlands gehad die op zo'n plechtstellige, gedreven manier voorlas uit de Naumachie van Couperus. Daar zat ik dan, mijn handen nog warm van de fazant die ik in de duinen had gevangen, en ik was diep onder de indruk.' ♪

Animale gevoelens

J.L. Heldring, de éminence grise van columnierend Nederland, is inmiddels 85 en verhuisde onlangs naar een serviceflat. Daar kan hij slechts een klein deel van zijn bibliotheek onderbrengen, maar zijn Couperussen gaan in ieder geval mee. In 'zijn' NRC belijdt Heldring in een paginagroot interview (8 december 2002) zijn liefde voor het werk van Louis Couperus: 'Couperus is een goede schrijver, een van de grootste in Nederland. (...) Hij is wijdlopig, maar zijn beschrijvingen van de psychologie van zijn personages, van het typisch Haagse milieu waarin ze leven, van hun drama's – die zijn goed.' Heldring las twee keer aan zijn vrouw *Langs lijnen van geleidelijkheid* voor. Vooral de beschrijving van de 'fysieke, bijna animale gevoelens' van de hoofdpersoon kan hem wel bekoren: 'Couperus beschrijft het prachtig, maar zonder in details te treden. Die kende hij waarschijnlijk niet. Zijn Engelse uitgever had bezwaar tegen die laatste scène, als de vrouw in bed ligt te wachten op wat komen gaat. Dat woord "bed" wilde hij er niet in hebben. Couperus schreef aan zijn vertaler: maak er dan maar "sofa" van.' ♪

Grimmige genootschappen

Naast alle hijgerige publiciteit rond het gedonder in het koningshuis, was er in weekblad *HP/De Tijd* (nr.10, 7 maart 2003) gelukkig ook nog ruimte voor een reportage over zoiets bedaagds als literaire genootschappen. Hoewel... bedaagd? Volgens Peter Hoomans, schrijver van het artikel, is ook de wereld der schrijverskluppies een ware slangenkuil. Ondanks dat de meeste leden allang met korting de bus in mogen – de vergrijzing is voor veel genootschappen een groot probleem – schijnen ze elkaar geregeld in de uitgedunde haren te vliegen. Haat en nijd binnen de Vestdijkkring. Kinnesinne in The Blue Poet Society (de Boudewijn Büch-fanclub). Gekrakeel tussen twee Hermans Genootschappen. 'Ik dacht dat ik in het bestuur van een literair genootschap zat,' vertelt Ria Albers, secretaris van de Vestdijkkring, 'maar het leek wel oorlog.' Het Louis Couperus Genootschap wordt door Hoomans, samen met het Multatuli Genootschap en het Willem Elsschot Genootschap, gerekend tot de braafste jongetjes van de klas: 'Gezelschappen als deze vergaderen niet alleen uitgebreid over de verenigingsstructuur en slaan elkaar niet alleen bij tijd en wijle het hoofd in over de te varen koers, maar organiseren ook wandelingen langs woonplaatsen van de auteur of plekken die een rol spelen in zijn werk; ze geven jaarboeken uit en een periodiek waarin alles wordt bijgehouden waarin de naam van de geliefde auteur opduikt.' Waarvan akte. ♪

Onverbloemde formulering

Meer aardige woorden voor het Louis Couperus Genootschap in het onlangs geheel vernieuwde *Literatuur*, magazine over Nederlandse letterkunde. In het maartnummer besteedt redacteur Sasja Koetsier aandacht aan het

recensiearchief op de website van het Genootschap: 'Het is leuk om aan de hand van die kritieken de ontwikkeling in het schrijverschap van Couperus te volgen. Want hoewel het oordeel van Kloos over Couperus tweede bundel *Orchideeën* opvalt door zijn onverbloemde formulering, klinkt ook in andere kritieken tenminste teleurstelling

door over een jonge dichter, die bij het verschijnen van zijn eerste bundel nog als een belofte werd gezien. Couperus heeft de kritiek niet naast zich neergelegd, en besloot zich verder op het schrijven van proza te concentreren.' ♪

Wat is er tegen restauratie?

In de *VPRO-gids* (week 47, 2002) stond een discussie afgedrukt tussen architect Herman Hertzberger en Wim T. Schippers. De laatste beijvert zich sinds enige tijd voor de herbouw van het Amsterdamse Paleis voor Volksvlijt, dat in april 1929 door een verwoestende brand in de as werd gelegd. Couperus fungeert in het twistgesprek tussen de heren als argument: Hertzberger: 'Prima, zo'n glaspaleis, maar bouw het op een moderne manier. Je gaat toch ook niet een roman schrijven in de stijl van Louis Couperus?'

Schippers: 'Het is alsof wij de resten van een roman van Couperus hebben gevonden en die

roman willen we reconstrueren. Het is geweldig om dat schitterende gebouw op die plaats terug te zien, dat is het enige wat ik wil. Wat is er tegen restauratie?' ♪

Het nachtkastje van Rudi Wester

In het *Algemeen Dagblad* wordt op elke vrijdag een bekende Nederlander aan de tand gevoeld over zijn of haar recente leeservaringen. Behalve welk boek er op dat moment op het nachtkastje ligt van de ondervraagde, is een vaste vraag in de rubriek: 'Wie is uw favoriete schrijver'. Op 18 oktober 2002 maakte Rudi Wester, directeur van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingen Fonds, haar voorkeur kenbaar: 'Louis Couperus'. En op de vraag 'Van welk boek zegt u: dat zou iedereen moeten lezen?', antwoordde zij: 'Diens Eline Vere, omdat zij, zoals iedere vrouw, een te romantisch wereldbeeld heeft. Dat kan niet goed gaan.' ♪

Het dandyisme als cultuurverschijnsel

Tegenwoordig is een dandy niet veel meer dan de benaming voor een ijdele, meestal homo-

seksuele man met meer dan gemiddelde aandacht voor zijn garderobe. Zelfs in het fin de siècle was het fenomeen al zozeer getrialiseerd dat Louis Couperus zijn reputatie als dandy voornamelijk aan zijn gepunteerde nagels en zijn geaffecteerde stem te danken had.

Voor de Franse schrijver Jules Barbey d'Aurevilly (1808-1889) was het dandyisme veel meer dan het met zwier dragen van een maatkostuum van perfecte snit. In zijn beroemde essay *Du dandyisme et de G. Brummell* (1845) benadert de auteur het dandyisme als cultuurhistorisch verschijnsel, dat in de persoon van George Bryan (Beau) Brummell (1778-1840) zijn oorsprong en tegelijk zijn ultieme verpersoonlijking vond.

In de ogen van Barbey d'Aurevilly is de dandy een zelfbewuste, volstrekt onafhankelijke figuur die zich afzet tegen alles wat naar middelmatigheid en uniformiteit neigt. De dandy sublimiert zijn leven met precisie, elegantie, ironie en raffinement tot een kunstwerk.

Het essay van Barbey d'Aurevilly is onlangs in het Nederlands vertaald. *Het dandyisme en George Brummell* is een uitgave van uitgeverij Voetnoot en kost € 17,50. U kunt het boekje ook online bestellen op www.voetnoot-publishers.nl. ♪

Biografie Van Deyssel voltooid

Op woensdag 5 februari verscheen het tweede en laatste deel van Harry Pricks monumentale biografie van Lodewijk van Deyssel (1864-1952). In dit deel, waarin Prick Van Deyssels leven vanaf zijn 25ste levensjaar beschrijft, is er natuurlijk ook de nodige aandacht voor de relatie tussen Van Deyssel en Couperus. Hoewel de auteurs elkaar maar zelden hebben ontmoet, was Couperus niet minder dan een obsessie voor Van Deyssel.

Voortdurend vergeleek hij zijn eigen productie met die van zijn Haagse vakbroeder.

Een vreemdeling op de wegen. Het leven van Lodewijk van Deyssel vanaf 1890 is een uitgave van uitgeverij Athenaeum - Polak & Van Gennep en kost € 42,50. ♪

Portret van Jules Barbey d'Aurevilly. Schilderij van O. Tassaert

Korte Arabesken

Enquête: *De berg van licht* Couperus' beste roman

Met een overweldigende meerderheid hebben de bezoekers van onze website *De berg van licht* (1905-6) verkozen tot de beste roman van Louis Couperus. De historische roman over de Romeinse keizer Heliogabalus kreeg ruim 37 procent van de 300 uitgebrachte stemmen. Couperus' romandebuut *Eline Vere* eindigde met een score van bijna 18 procent op de tweede plaats.

Opvallend is de relatief lage klassering van de romans die traditioneel als het beste werk van Couperus worden beschouwd, namelijk *De stille kracht* (13 procent), *Van oude mensen...* (12 procent) en de romancyclus *De boeken der kleine zielen* (vier procent!). *De komedianten* eindigde als laatste; deze roman, die zich evenals *De berg van licht* afspeelt in de Romeinse oudheid, is het lievelingsboek van slechts twee procent van de bezoekers. De volledige uitslag:

1. <i>De berg van licht</i>	37,29%
2. <i>Eline Vere</i>	17,82%
3. <i>De stille kracht</i>	12,87%
4. <i>Van oude mensen</i>	11,55%
5. <i>Een andere roman</i>	6,60%
6. <i>De boeken der kleine zielen</i>	4,29%
7. <i>Langs lijnen van geleidelijkheid/Iskander</i>	3,63%
8. <i>De komedianten</i>	2,31%

Tentoonstelling 'Oostwaarts'

Oostwaarts! Kunst, Cultuur en Kolonialisme' is de titel van een nieuwe, permanente expositie in het Tropenmuseum te Amsterdam over de cultuur en geschiedenis van Zuidoost-Azië en Oceanië. De omvangrijke tentoonstelling biedt een dwarse kijk op ons koloniale verleden en is bedoeld als bijdrage aan het actuele debat over nationale en culturele identiteit én de betekenis van het koloniale verleden voor de samenleving van vandaag. De titel van de expositie is ontleend aan Couperus' *Oostwaarts* (1923), een bundeling feuilletons uit de *Haagsche*

post over zijn reis naar het Verre Oosten. Het Tropenmuseum is dagelijks geopend van 10.00 tot 15.00 uur. Adres: Linnaeusstraat 2, Amsterdam. ☞

Eugenie Boer, conservator van het Louis Couperus Museum en Hans Kreuzen, voorzitter van het Louis Couperus Genootschap, leggen bloemen met lint op de sokkel van het borstbeeld van Louis Couperus in de Surinamestraat in Den Haag

Bloemen voor Couperus

In de stralende voorjaarszon en onder het toezicht van een select gezelschap legden vertegenwoordigers van het Louis Couperus Genootschap en het Louis Couperus Museum op zondag 16 maart bloemen bij een tweetal Couperus-monumenten in Den Haag: het borstbeeld van Couperus in de Surinamestraat en zijn standbeeld op het Lange Voorhout. Deze plechtigheid vond plaats in het kader van 'Ode aan de doden', een initiatief van verschillende literaire organisaties om in de boekenweek hulde te brengen aan verschillende overleden auteurs.

Er werden korte toespraken gehouden door Hans Kreuzen, de voorzitter van het Louis Couperus Genootschap. Eugenie Boer, conservator van het Louis Couperus Museum, las een passage voor uit *De boeken der kleine zielen*. De wandeling van het ene naar het andere monument voerde langs enkele huizen en straten die een belangrijke rol speelden in Couperus' leven en werk. ☞

Couperus wird neu entdeckt

In Duitsland is er een échte cultuurland, waar men regelmatig aandacht besteedt aan... litera-

tuur. Zélf, jawohl, aan een obscure, alweer tachtig jaar dode, Nederlandse auteur. Op 13 december 2002 sprak presentatrice Catherine Ann Berger van het programma 'Kulturzeit', een programma van de zender Sat3, met de Duitse literatuurcriticus Thomas Steinfeld over *Die langen Linien der Allmählichkeit*, de nieuwe Duitse vertaling van Couperus' roman *Langs lijnen van geleidelijkheid* (1900). Degenen die over een redelijk snelle internetverbinding beschikken, kunnen het fragment op hun gemak nog eens bekijken op: www.3sat.de/kulturzeit/lesezeit/40897/index.html 📺

Van oude titels die nooit voorbijgaan...

Voorwaarde één: het boek moet beroemd zijn, een échte klassieker. Voorwaarde twee: de titel van het boek moet zó goed gekozen zijn dat het zich vastbijt in ons collectieve geheugen. Voorwaarde drie: je moet de titel zó kunnen variëren dat het een nieuwe lading kan dekken zonder dat het origineel onherkenbaar wordt. Het resultaat: een nimmer uitdrogende inspiratiebron voor de redacteur die verantwoordelijk is voor de koppen boven een artikel. Hieronder een greep uit de geschreven media (kranten, tijdschriften en internet) van de afgelopen twaalf maanden:

Etsen

In september wordt te Gorinchem een salon voor literatuur en poëzie worden geopend. Ter gelegenheid hiervan verschijnt er een luxe uitgave met vijf etsen

Oproep lees- en studiekringen

Tijdens de viering van het tienjarig bestaan van het Genootschap op 27 april vroegen enkele donateurs of zij konden deelnemen aan een lees- of studiering. Op dit moment zijn de volgende kringen actief:

- Rotterdam en omstreken: coördinator Rianne Erkelens (010 - 616 46 76)
- Leiden: coördinator Pieter Verhaar (071 - 512 22 37)
- 's-Hertogenbosch en omstreken: coördinator Ruud Ambachtsheer (073 - 547 83 66)

Als u geïnteresseerd zijn om buiten deze steden een kring te beginnen, dan kunt u contact opnemen met Astrid Wassenberg, telefonisch op nummer 0294 - 41 90 08 (na 19.00 uur) of via e-mail: Astrid.Wassenberg@zonnet.nl.

van de Eindhovense kunstenaar Theo van de Goor op het thema *De berg van licht*. De etsen zijn genummerd en door de kunstenaar gesigneerd. Het voorwoord wordt geschreven door John Sillevius, hoofdconservator van het Gemeentemuseum in Den Haag. Het boek, met bijbehorende cassette, kost bij voorintekening € 450,- en € 500,- na verschijnen. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Van Kooij en Ravensbergen, Salon voor literatuur en poëzie, Havendijk 70, 4201 XB Gorinchem (0183 - 66 55 90). E-mail: bureau@vkr.nl. Een afbeelding van een proefets kunt u bekijken op de website www.vkr.nl. 📺

Couperus-das

Voor de liefhebbers geeft het Louis Couperus Genootschap een exclusieve Couperus-das uit. De das wordt uitgevoerd in 100% zijde, in lila/zacht-paarse kleurstelling, met initialen van Couperus en zijn portret in zachtgrijs ingeweven. De dasbreedte bedraagt ongeveer 9,5 cm. De das kost tot 1 juli € 24,50, daarna € 27,50. De levertijd bedraagt zes tot acht weken. Bij een voorintekening van 50 stuks kan de das geproduceerd worden.

Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met bestuurslid Astrid Wassenberg. Telefoon: 0294 - 41 90 08. E-mail: Astrid.Wassenberg@zonnet.nl. 📺

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Elfde jaargang, nummer 21, juni 2003
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
Telefoon: 06-30349196
E-mail: redactie@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
- Redactie** Peter Hoffman (eindredactie)
Wouter de Koning
Erik Schoonhoven
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener BNO, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 22,70. De donateur is dan automatisch 'Amice' van het Louis Couperus Museum. Losse nummers: € 6,80, te bestellen door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* kunnen op diskette (liefst als Word-document) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag, of via e-mail: redactie@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexxion

ISSN 1567-8067

